

АРХІВИ

Микола Симчич

КРИТИЧНЕ ПОРІВНЯЛЬНЕ ВИДАННЯ ТЕКСТІВ ТЕОФАНА ПРОКОПОВИЧА І ГЕОРГІЯ КОНИСЬКОГО ПРО НЕСКІНЧЕННІСТЬ І ЇХНІХ НАЯВНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ

© М. Симчич, 2019

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	/P-99v, K-111/ <i>Caput I. Doctrina Aristotelis de motu, infinito et continuo succincte exponitur</i> [...]	/192/ Розділ перший. Короткий виклад вчення Арістотеля про рух, нескінченність і неперервність [.]
	/P-103v, K-113/	/199/
5	[10] Infinitum ergo, ut patet ex ipso nomine, est id, quod fine caret. Per finem hic quemcumque terminum intellige, ut futurae vitae aeternitas infinita erit, quia numquam finem habebit, et Dei existentia est infinita, quia nec principium habuit, nec finem est habitura.	Отже, нескінченне, як впливає вже з визначення, є позбавлене кінця, а під кінцем розуміється будь-яка межа. Так, наприклад, вічність майбутнього життя буде нескінченною, бо ніколи не матиме кінця. Так само існування бога є нескінченим, бо не мало початку і не буде мати кінця.
10	Sive ergo aliquid utroque caret termino – primo, inquam, et ultimo, sive primum quidem habet, /K-113v/ sed non habet ultimum – infinitum dicendum est.	Таким чином, нескінченим треба називати те, що або не має обох меж, початкової і кінцевої, або, безперечно, маючи початкову, не має кінцевої.
15	<i>Quod vero caret initio, illud sequitur et fine carere, secus enim si perveniretur ad finem, infinitum finiretur, quod est absurdum.</i>	Бо логічно, що те, що дійсно не має початку, не має й кінця, бо інакше, коли б [воно] досягло кінця, то нескінченне закінчилось, що є безглуздя!
20	Quantum attinet ad infiniti divisionem, omissis aliis, hanc solam, quae huc facit, observa infinitum scilicet aliud esse actu, aliud potentia.	Оскільки тут йдеться про поділ нескінченного, то не кажучи вже про інші, зверни увагу на цей, який тут має значення: одним є актуальне нескінченне, іншим – потенціальне.
	Infinitum actu est, cujus omnes partes simul existunt, ut si linea infinite extensa produceretur.	Актуальним нескінченим є те, всі частини якого існують одночасно, на ²⁰⁰ приклад, якщо проводять лінію, продовжену до нескінченності,
25	Hoc etiam dicitur infinitum /P-104/ cathegorematicum.	то така нескінченність називається категорематичною.
30	Infinitum vero potentia est cujus non omnes, sed tantum aliquae partes existunt actu, reliquae successive sibi adjiciuntur, sed numquam ad ultimam pervenitur, quod infinitum solet a philosophis	Потенціально нескінченим, безперечно, є те, не всі частини якого існують, і лише деякі з них є актуальними, а решта поступово приєднуються до них, хоча й ніколи не можуть дійти до останньої.

13 est] erit K

30 solet] om. K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
	/A-181, S-185/ Caput 1. De infinito	
РОЗДІЛ 1 ЩО ТАКЕ БЕЗКОНЕЧНЕ ІЗ ЧОГО ВОНО СКЛАДАЄТЬСЯ?	Membrum 1. Quid sit et quotuplex infinitum	
1. Безконечним, як видно із самої назви, є те, що позбавлене кінця. Під кінцем тут розумій будь-яку межу; так, для майбутнього життя вічність буде безконечною, тому що ніколи не буде мати кінця, і екзистенція бога безконечна, бо не мала початку й не буде мати кінця.	[1] Infinitum, ut patet ex ipso nomine, est id, quod fine caret. Per finem hic quemcumque terminum intellige, ut futurae vitae aeternitas infinita erit, quia numquam finem habebit et Dei existentia est infinita, quia nec principium habuit, nec finem habitura est.	5
Отже, або те, що позбавлене цих обох меж - першої, я кажу, і останньої, або що має першу, але не має останньої - треба називати безконечним.	Sive ergo aliquid utroque caret termino – primo, inquam, et ultimo, sive primum quidem habet, sed non habet ultimum – infinitum dicendum est.	10
Однак попереднє безконечне більш досконале, ніж наступне.	<i>Prius tamen infinitum ordinis est perfectioris, quam posterius.</i>	15
2. Щодо поділу безконечного, то полишивши все, розглянемо тільки те, що цьому сприяє, а саме: безконечне є одним в дійсності, іншим – в можливості.	[2] Quantum attinet ad infiniti divisionem, omissis aliis, hanc solam, quae huc facit, observa infinitum scilicet aliud esse actu, aliud potentia.	
Безконечне в дійсності те, всі частини якого існують разом, як коли наводиться безконечно протягнута лінія.	Infinitum actu est, cujus omnes partes simul existunt, ut si linea infinite extensa produceretur.	20
І це безконечне називається категорематичним, майже так, як у логіці цей термін називався категорематичним, який позначав тільки сам собою. Так і категорематичне безконечне є таким своїми актуальними частинами.	Hoc etiam infinitum cathegorematicum dicitur, ideo fere, quia sicut terminus in logica vocatur cathegorematicus, qui per se solus significat, ita et infinitum cathegorematicum per partes suas actuales tale est.	25
Безконечним у потенції є те, не всі, а тільки деякі частини якого існують	Infinitum potentia est cujus non omnes, sed tantum aliquae partes existunt actu, reliquae	30

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	syncathegorematicum appellari, et tale infinitum dici potest numerus, qui in infinitum augeri potest, sed numquam infinitum evadere.	Таке нескінченне філософи, звичайно, називають синкатегорематичним і таким нескінченим можна назвати число, яке може зростати до нескінченності, але ніколи не стане нескінченим.
5	Ejus modi etiam infinitum est ipsa aeternitas, cujus dies simul omnes non existunt, sed unus alteri succedit, et numquam ad ultimum pervenitur.	Такою нескінченністю є вічність, дні якої не існують всі разом, а один день настає за другим і останній ніколи не наступить.
10 15	Ratione etiam subjecti multipliciter dividi potest infinitum, et maxime, quod <i>aliud</i> infinitum <i>sit</i> in quantitate continua, ut si linea <i>infinita</i> esset; aliud in discreta, ut si numerus <i>infinitus</i> esset; aliud in intensione graduum alicujus qualitatis, ut si infiniti gradus caloris essent; aliud in essentiali perfectione, quale in solo Deo est, qui infinitas perfectiones in se continet.	Щодо суб'єкта нескінченність можна ділити різними способами і передусім, виходячи з того, що нескінченність є неперервною кількістю, як, наприклад, нескінченна лінія по-друге, щодо подільності, як, наприклад, повинно бути нескінченне число: по-третє, щодо рівня ступенів певної якості, як, наприклад, нескінченність градусів тепла; по-четверте, щодо суттєвої досконалості, яка притаманна лише богіві, що має нескінченну досконалість.
20	<i>Continuum vero est res ex pluribus partibus inter se unitis resultans, unitis autem non ut materia et forma unione substantiali, sed integrali, ut partes ligni, aquae etc.</i>	Неперервним, безперечно, є річ, що складається з багатьох частин, з'єднаних між собою, проте з'єднаних не так як матерія і форма, тобто субстанційною єдністю, а неподільною, як частина поліна, води й іншого.
25	<i>Duplex est permanens et successivum: permanens est cujus omnes partes simul existunt, ut lignum; successivum vero, cujus partes fluxu quodam aliae aliis continuo succedunt, ut tempus.</i>	Неперервне буває двояким; сталим і послідовним: сталим у тому розумінні, що всі частини існують разом, як у поліні, послідовним у тому розумінні, що його частини пливають одна за одною неначе в потоці, як у часі.
	<i>Sed peculiari tractatu opus est de possibilitate infiniti et de continui compositione.</i>	Однак необхідно детальніше дослідити можливість нескінченності і склад неперервного.

1 syncathegorematicum] solet add. K
23 est] duo add. sed exp. K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
дійсно, а решта додаються послідовно, але ніколи не доходить до останньої; таке безконечне звичайно називається філософами синкатегорематичним, воно своїми актуальними частинами не є таким, якщо не додаються послідовно інші, без кінця.	successive sibi adiciuntur, sed numquam ad ultimam pervenitur, quod infinitum syncathegorematicum a philosophis solet appellari, quod per solas actuales partes non est tale, nisi adiciantur aliae sine fine per successum, et tale infinitum dici potest numerus, qui in infinitum augeri potest, sed numquam infinitum evadere.	5
І таким безконечним може бути назване число, яке може збільшуватись до безконечності, але ніколи безконечне не закінчується. Такого роду безконечним є сама вічність, дні її разом не існують, а один додається до другого і ніколи не доходить до останнього.	Ejus modi etiam infinitum est ipsa aeternitas, cujus dies omnes simul non existunt, sed unus alteri succedit, et numquam ad ultimum pervenitur.	10
/111/ Загально взяте безконечне може бути багатоподільним і найбільше, що одне безконечне є в безперервній кількості, як була б лінія або поверхня, або справжнє ціле, чи безконечне тіло; інше – в дискретній, як було б безконечне число; інше – в розширенні ступенів якоїсь кількості, як були б безконечні градуси тепла; інше – в істотній досконалості – воно є тільки в бога, який має в собі безконечні досконалості.	Ratione etiam subjecti multipliciter dividi potest infinitum, et maxime, quod infinitum est in quantitate continua, ut si linea aut superficies aut totum solidum seu corpus infinitum esset; aliud in discreta, ut si numerus infintus esset; aliud in intensione graduum alicujus qualitatis, ut si infiniti gradus caloris essent; aliud est essentiali perfectione, quale in solo Deo est, qui infinitas perfectiones in se continet.	15 20

19 infiniti] exp. A

20 caloris] sup. lin. A

20 essent] infiniti add. A

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	<i>Caput 2. Quaestio de infinito: sit ne in natura, aut saltem an possit esse naturaliter, aut an saltem divinitus fieri possit?</i>	Розділ другий. Проблема нескінченності. Чи існує нескінченність у природі і чи вона має природне існування, чи виникає через божє втручання?
5	<i>Resolutisque prioribus duobus negative, statuitur non posse humanitus quidquam fieri de tertio.</i>	Давши заперечну відповідь на два попередні питання, встановимо, що не може бути позитивного розв'язання і третього питання, а саме, що й внаслідок не лише людського, а й божого втручання нескінченне не виникає.
10	[1] <i>Quaestio non est de infinito potentia seu synkategorematico, certum enim est tale posse esse et re ipsa futurum aeternitatem videlicet vitae alterius, in ea enim numquam ad ultimum diem pervenietur.</i>	1. Питання не стосується потенціального або синкатегорематичного нескінченного, бо очевидно, що таке нескінченне може існувати і в самій речі, наприклад, вічність життя, в \201\ якому ніколи не прийде останній день.
	<i>Verum hoc infinitum improprie infinitum dicitur, sed potius finita sunt tempora perpetuo tamen unum alteri succedentia.</i>	Однак ця нескінченність розглядається не як нескінченність у власному значенні, а швидше як конечні відрізки часу, що неперервно плінуть один за одним.
15 20	<i>Quaeritur ergo de infinito actu, cujus videlicet partes /P-104v/ omnes actu existunt sive simul, quod permanens appellatur, sive successive, ita tamen, ut posterius omnes actu extiterint, liceat earum collectionem infinitam appellare.</i>	Отже, питання торкається актуального нескінченного, всі частини /104зв./ якого, як вважається, існують актуально, тобто разом. Воно називається сталим або послідовним остільки, оскільки все існує актуально і оскільки саме це з'єднання можна назвати нескінченністю.
	<i>Quaeritur autem tripliciter: primo an infinitum aliquid actu sit in rerum natura, secundo an possit fieri naturaliter, tertio an saltem divinitus fieri possit.</i>	Питання має три сторони: перша – чи існує в природі речей актуально нескінченне, друга – чи воно може виникнути природно, третя – чи може воно принаймні виникнути внаслідок божого втручання.
25 30	[2] <i>Erant, qui posse fieri et re ipsa in natura esse infinita aliqua asserebant, ut Anaxagoras, Xenarchus, Anaximander, Xenophanes Colophonius, Seleucus et alii, quos confutat Aristoteles lib. 3 Physicorum cap. 8 et lib. 1 De caelo, cap. 5.</i>	[2]. Були такі [філософи], зокрема Анаксагор, Ксенарх, Анаксимандр, Ксенофан з Колофону, Селевк та інші, які твердили, що певна нескінченність може виникнути і що вона дійсно існує у природі. Їх спростовує Арістотель («Про фізику», кн. III, розд. 8 і «Про небо», кн. I, розд. 5).

10 alterius] *om. spat. vac.* P
27 Xenarchus] Xenarthus K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
РОЗДІЛ 2 ЧИ БЕЗКОНЕЧНЕ Є В ПРИРОДІ, АБО ЧИ, ПРИНАЙМНІ, МОЖЕ ПРИРОДНО ПОСТАВАТИ?	<i>/S-186/ Membrum 2. An infinitum in natura sit, aut saltim possit fieri naturaliter.</i>	
1. Питання не є про безконечне в можливості чи синкатегорематичне, бо таке безконечне є і може бути дійсно в майбутньому, очевидно, вічність іншого життя, бо в ній ніколи не дійдеться до останнього дня, і таке безконечне називається невластиво безконечним.	[1] Quaestio non est de infinito potentia seu syncathegorematico, certum enim est tale <i>infinitum</i> posse esse et re ipsa futurum aeternitatem videlicet vitae alterius, in ea enim numquam ad ultimum diem pervenietur.	5
Краще конечні часи, які постійно додаються один до одного.	Verum hoc infinitum improprie infinitum dicitur, sed potius finita sunt tempora, perpetuo tamen unum alteri succedentia.	10
Отже, питається про безконечне в дійсності, очевидно, частини якого дійсно існують або разом, що називається перманентним; або послідовно, однак не так, щоб після цього дійсно всі існували то їх збір можна було б назвати безконечним.	Quaeritur ergo de infinito actu, cuius videlicet partes actu existunt sive simul, quod permanens appellatur, sive successive, ita tamen, ut <i>postquam</i> omnes actu extiterint, liceat earum collectionem infinitam appellare.	15
Були такі [автори], які твердили, що щось безконечне може постати і дійсно існувати в природі як річ, – це Анаксагор, Ксенарх, Анаксимандр, Ксенофан із Колофона, Селевк та інші, яких заперечує Арістотель, кн. 3 «Фізики», гл. 8 і кн. 1 «Про небо» гл. 5.	Erant, qui posse fieri et re ipsa in natura esse infinita aliqua asserebant, ut Anaxagoras, Xenarchus, Anaximander, Xenophanes Colophonius, Seleucus et alii, quos confutat Aristoteles lib. 3 Physicorum cap. 8 et lib. 1 De caelo, cap. 5.	20

19 Xenarchus] Xenerchus S : Senarchus A

19 Anaximander] Anaxymander A

20 Xenophanes] Xenophones S

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	<i>Quae assertio his potest confirmari argumentis.</i>	Його твердження можна довести такими аргументами.
5	<i>Primo, finitum esse vel infinitum est affectio quantitatis juxta ipsum Aristotelem, lib. 3 Physicorum, cap. 4, textu 24.</i>	По-перше, згідно з самим Арістотелем («Про фізику», кн. III, розд. 4, § 24) скінченність і нескінченність відносяться до кількості.
	<i>Ergo ne altera hujus modi divisionis pars supervacua sit, debet esse aliqua quantitas infinita.</i>	Отже, щоб друга частина поділу цим способом не була зайвою, повинна бути якась нескінченна кількість.
10	<i>Secundo, in magnitudine unius v.g. palmi insunt duae lineae extremae et inter eas infinitae aliae debent cadere, cum infinitas partes proportionales copulent.</i>	По-друге, навіть у величині одного пальма ⁴ є дві крайні лінії і між ними повинна знаходитись нескінченна кількість інших, які з'єднують нескінченну кількість пропорційних частин.
15	<i>Tertio, potest Deus infinitas numero beluarum species creare, quarum tamen nulla adaequare poterit humanae naturae excellentiae.</i>	По-третє, бог може створити нескінченну кількість видів тварин, з яких жодна не зможе дорівняти досконалості людської природи.
	<i>Ergo humanae naturae perfectio infinita est. /K-114/</i>	Отже, досконалість людської природи є нескінченною.
	<i>Ad quod enim infinitis gradibus non pervenies, illud infinite excellit.</i>	Бо те, до чого можна дійти, йдучи нескінченно, саме є нескінченним.
20	<i>Nostra tamen cum philosopho assertio sit, neque esse, neque viribus naturae fieri posse ullum actu fieri infinitum.</i>	Тому наше з Філософом твердження звучить так: актуально нескінченне не створене і не може бути створене силами природи.
25	<i>Utramque priorem quastionem in unam assertionem conjungimus, quia una ex altera probari potest, ut mox patebit.</i>	Обидва попередні питання можна поєднати в одне твердження, бо одне можна вивести з другого, як ти незабаром побачиш.
	<i>Probatur itaque non dari ullum in natura infinitum.</i>	[3]. Доводиться, отже, що в природі немає нічого нескінченного.
30	<i>Omne corpus physicum naturaliter moveri potest vel motu recto, ut gravia et levia, vel circulari, ut sphaerae caelestes.</i>	Кожне фізичне тіло може природно рухатися або прямо як, наприклад, важкі і легкі тіла, або по колу, як небесні сфери.
	<i>Sed corpus infinitum neutro motu moveri potest, ergo nullum infinitum corpus est.</i>	Оскільки нескінченне тіло не може рухатися ні першим, ні другим способом, воно не може й існувати.
35	<i>Assumptio quoad priorem partem ita suadet, si corpus in omnes partes diffundatur, omnem locum occupabit, non poterit ergo recto motu cieri, cum nullum ipsi spatium, quo vergat, supererit.</i>	Перша частина доводиться таким твердженням: коли б тіло поширювалось у всі сторони, займаючи весь простір, воно не змогло б рухатися прямо, бо для цього не було б простору і не було б, куди повертатися.

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
	текст на с. 57, ряд. 10-14	
	текст на с. 57, ряд. 30-33	
	текст на с. 59, ряд. 5-10	
Проти них, однак, із Аристотелем кажу: ані не може бути, ані не може постати силами природи ніяке безконечне в дійсності.	[2-S] <i>Contra eos tamen cum Aristotele dico neque esse, neque viribus naturae posse fieri ullum actu infinitum.</i>	
Попередня частина висновку доводить-ся:	<i>Prior pars conclusionis probatur.</i>	
вське фізичне тіло може природно рухатись чи прямим рухом, як важкі і легкі тіла, чи круговим, як небесні сфери.	<i>Omne corpus physicum naturaliter cieri potest vel motu recto, ut corpora gravia et levia, vel motu circulari, ut sphaerae caelestes.</i>	5
А безконечне тіло не може рухатись жодним способом. Отже, немає безконечного тіла.	<i>Sed corpus infinitum neutro modo cieri potest, ergo nullum infinitum est corpus.</i>	
Припущення першої частини доводить-ся так: якби тіло розпадалось на всі частини, воно зайняло б увесь простір, отже, не могло б рухатись прямим рухом,	<i>Assumptio quoad priorem partem ita suadet, si corpus in omnes partes diffundatur, omnem locum occupabit, ergo non poterit recto motu cieri, cum nullum ei spatium, quo vergat, supererit.</i>	10

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Si vero omni ex parte infinitum non sit, sed v.g. ad orientem duntaxat, neque tunc recto motu <i>moveri</i> poterit, quia neque versus orientem progredietur, cum ex ea parte omnem locum occupet, neque versus occidentem, quia relinquet /P-105/ post se aliquod spatium in parte orientali, atque adeo finitum erit.	Коли б [тіло] було нескінченним не у всіх напрямках, а лише на схід, то навіть і тоді воно не могло б рухатися прямо, бо ні на схід не рухалося б, оскільки з цього боку займало собою весь простір, ні на \202\ захід, тому що залишало б /105/ за собою якийсь простір у схід, ній частині і тим самим ставало скінченим.
10 15	<i>Secunda assumptionis pars confirmatur</i> , sumendo prius ex Geometria Euclidis, lib. 3, propositione 26, omnes lineas rectas, ductas a centro ejusdem circuli, quo ab eo longiore tractu dissident, eo longius inter se distare, ac proinde si infinite a centro distent, <i>inter se quoque infinite distare</i> .	Друга частина твердження аргументується двісті шістдесятим твердженням, взятим з п'ятої книжки геометрії Евкліда, за яким всі прямі лінії, проведені з центра одного кола, чим далі будуть від нього віддалені, тим більше є віддаленими і між собою, і тому, якщо [вони] нескінченно віддалені від центра, то нескінченно віддалені одна від одної.
20	Hoc ut certissimo admissio, sic argumentor, si infinitum corpus in orbem volveretur ductis ab ejus centro duabus rectis lineis, infinite porrectis, tandem una ad alterius locum perveniret, sed inter eas infinita est intercapedo, ergo infinitum posset aliquando pertransiri atque ab eo finiri, quod est absurdum.	Прийнявши це за цілком переконливо доведене, міркую [далі] так: коли б нескінченне тіло рухалося по колу, то провівши з його центра дві прямі лінії, що простягаються до нескінченності, [ми побачили б], що одна зайняла, зрештою, місце другої, але між ними є нескінченна віддаль, отже, нескінченне колись могло б бути перейденим, а, значить, і вичерпаним, що є абсурдним.
25	Respondebat Xenarchus inepte Aristotelem jubere a centro infiniti corporis duci lineas rectas.	Ксенарх відповідав, що нерозумно проводити прямі лінії з центра нескінченного тіла, як це вимагав Арістотель.
30	Primo, quod a centro ductae lineae ad periph ^{er} iam sunt aequales, quod in infinito non est, cum infinitum sit principii et finis exers.	По-перше, тому, що лінії, проведені з центра до кола є рівними, бо в нескінченному [колі] радіус не є нескінченим, оскільки він не позбавлений початку і кінця.
	Secundo, quia lineam rectam duobus terminari punctis docet Euclides lib. 1 definitione 4: recta ergo in infinitum extendi non potest.	По-друге, тому, що як вчить Евклід (кн. 1, визначення 4), пряма лінія обмежена двома точками. Пряма, отже, не простягається до нескінченності.

19 porrectis] correctis K

28 peripheriam] periferiam PK

29 infinitum] non *add.* P

34 extendi] *om.* P

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
тому що не просунеться на схід, оскільки в цій частині воно зайняло б увесь простір; ані на захід, тому що залишило б після себе якийсь простір у східній частині, то вже було б конечним.	Si vero omni ex parte infinitum non sit, sed v.g. ad orientem duntaxat, neque tunc recto motu <i>cieri</i> poterit, quia neque versus orientem progredietur, cum ex ea parte omnem locum occupet, neque versus occidentem, quia relinquet post se aliquod spatium in parte orientali, atque adeo finitum erit.	5
/112/ Доводиться і менший [засновок] щодо другої частини: береться спершу із геометрії Евкліда, кн. 3, виклад 26: усі прямі лінії, виведені/A-182/ з центра одного кола, чим довше продовжуються, тим далі будуть віддалятися одна від одної, і тому, якщо безконечно віддаляються від центра, то безконечно віддаляються одна від одної.	<i>Probatur quoque minor quoad secundam partem</i> , sumendo prius ex Geometria Euclidis, lib. 3, propositione 26, omnes lineas rectas, ductas /A-182/ a centro ejusdem circuli, quo ab eo longiore tractu dissident, eo longius inter se distare, ac proinde si infinite a centro distent, infinite a se quoque distare.	10 15
Наводячи цей принцип як найпевніший доказ, я аргументую так: якби безконечне тіло лігало в світі, то коли проведені з його центра дві прямі лінії безконечно тягнулися б, тоді одна підійшла б до місця другої, але між ними є безконечна відстань; отже, безконечне могло б кудись іти і тому кінчатися, а це є абсурдним.	Hoc <i>proprio</i> ut certissimo admissio, sic argumentor, si infinitum corpus in orbem volveretur ductis ab ejus centro duabus rectis lineis, infinite porrectis, tandem una ad alterius locum perveniret, sed inter eas infinita est intercapedo, ergo infinitum posset aliquando pertransiri atque ab eo finiri, quod est absurdum.	20
Відповів Ксенарх ніби недоречно. Аристотель вважав, що з центра безконечного тіла проведені прямі лінії.	Respondebat Xenarchus inepte Aristotelem jubere a centro infiniti corporis duci lineas rectas.	25
По-перше: що проведені від центра до периферії лінії є рівними, чого немає в безконечному, тобто, що безконечне позбавлене і початку, і кінця.	Primo, quod a centro ductae ad peripheriam lineae sunt aequales, quod in infinito non est, cum infinitum sit principii et finis experts.	30
По-друге: якщо пряму лінію, обмежену двома точками, Евклід називає прямою (кн. 2, визначення 4), то, отже, вона не може простягатись у безконечне.	Secundo, quia lineam rectam duobus terminari punctis docet Euclides lib. 1. definitione 4: recta ergo in infinitum extendi non potest.	35

2 orientem] orientem A *passim*15 distent] dissident *corr. ex* distent A25 Xenarchus] Xenartus S : Senarchus *corr. ex* Xenarchus A

29 peripheriam] periferiam AS

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	Tertio, quia infinitum terminos non habet, haberet autem, si esset inter duas lineas interpositum, nam illae ipsae lineae termini eius essent.	По-третє, тому, що нескінченне не має меж, а мало б, коли б містилося між двома лініями, бо ті самі лінії були б його межами.
5	Nihil tamen agit Xenarchus tali responso et magis suam ipse evertit sententiam.	Однак Ксенарх нічого не доводить такою відповіддю і швидше сам відкидає своє твердження.
10	Primo, quia in infinito orbe quodlibet punctum pro centro assignari potest, adeoque a quolibet ejus puncto possunt recte duci lineae.	По-перше, тому, що в нескінченному колі будь-яку точку можна прийняти за центр, а тим більше з кожної його точки можна провести прямі лінії.
	Secundo, inique admodum negat posse lineam rectam per infinitum corpus duci.	По-друге, зовсім невдало [він] каже, що через нескінченне тіло не можна провести пряму лінію.
15	Euclidis non ea sententia est, ut si, infinita esset linea, non esset recta, sed pro certo habens non posse esse infinitam, rectitudinem ejus ita explicat, quod illa sit inter duo puncta via omnium brevissima.	З твердження Евкліда не [впливає], що коли б лінія була нескінченною, то не була б прямою. Але вважаючи за певне, що лінія не може бути нескінченною, Евклід прямої пояснює так: вона є віддаллю між двома точками, з усіх найкоротшою.
20	Tertio, aliud et adhuc fortius contra se ipsum suggerit nobis argumentum, quia in hypothesi ista infinitum esset finitum, spatium enim inter duas lineas, infinite a se distantes, est et ipsum infinitum, tamen quia easdem lineas pro terminis habet, finitum est.	По-третє, ще один і до того ж найсильніший доказ [Ксенарх] спрямовує проти самого себе, бо за цим припущенням нескінченне було б нескінченним, оскільки відстань між двома лініями, нескінченно між собою віддаленими, є нескінченною, а тому: оскільки має за межі ті самі лінії, є скінченною.
25	Patet ergo hinc nullum esse corpus infinitum, unde etiam manifeste comprobatur nullum infinitum viribus naturae fieri posse.	Отже, ясно, що жодне тіло не є нескінченним, а це, в свою чергу, підтверджує, що жодне нескінченне не може виникнути внаслідок [дії] сил природи.
30	Nam primo omne corpus naturale mobile est, infinitum vero moveri non posse ostendimus.	Бо, по-перше, всі фізичні тіла є рухомими, а ми з'ясували, що нескінченне у всякому разі рухатися не може.

5 agit] ait K

5 tali responso] ad tale responsum K

6 suam] sua K

10 recte duci] *inv.* K

12 lineam rectam] linea recta P

15 infinitam] lineam *pream.* K

21 a se] inter se K

23 quia] tria K

27-28 viribus naturae] *om.* K

29-30 mobile est] *inv.* K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
По-третє: тому що безконечне не має меж, а мало б, якби між двома лініями було розмішене, бо ті дві лінії були б його межами.	Tertio, quia infinitum terminos non habet, haberet autem, si esset inter duas lineas interpositum, nam illae ipsae lineae termini ejus essent.	
Однак Ксенарх такою відповіддю нічого не сказав і більше: сам заплутав свою думку.	Nihil tamen agit Xenarchus tali responso et magis suam ipse evertit sententiam.	5
По-перше: тому що в безконечному світі будь-яка точка може бути визначена як центр, тому з будь-якої точки його можна вести прямі лінії.	Primo, quia in infinito orbe quodlibet punctum pro centro <i>adsignari</i> potest, adeoque a quolibet ejus puncto possunt duci <i>rectae</i> lineae.	10
По-друге: також так заперечує, що пряма лінія може бути проведена через безконечне тіло, –	Secundo, inique admodum negat posse lineam rectam per infinitum corpus duci.	
ця думка не належить Евклідові, – бо якби лінія була безконечна, то не була б прямою. Вважає певним, що не може бути лінія безконечною, а прямою її пояснює так, що вона є між двома пунктами найкоротшою з усіх дорогою.	Euclidis non ea sententia est, ut, si infinita esset linea, non esset recta, sed pro certo habens non posse esse lineam infinitam, rectitudinem ejus ita explicat, quod illa sit inter duo puncta via omnium brevissima.	15
По-третє: наводить нам більший і більш сміливий аргумент проти себе, тому що в тій гіпотезі безконечне є кінечним, бо між двома лініями, які безконечно між собою віддалені, є простір, і саме безконечне, тому що обмежене тими лініями, є кінечним.	Tertio, aliud et adhuc fortius contra se ipsum suggerit nobis argumentum, quia in hypothesi ista infinitum esset finitum, spatium enim inter duas lineas, infinite <i>inter</i> se distantes, est et ipsum infinitum, quia tamen easdem lineas pro terminis habet, finitum est.	20
Отже, тут не може бути ніякого безконечного тіла. Звідси ясно доводиться наступна частина висновку, а саме: ніяке безконечне не може поставати природно.	[2-A] Patet ergo hinc nullum esse corpus infinitum, unde etiam manifeste comprobatur <i>posterior pars conclusionis, scilicet nequidem posse fieri naturaliter infinitum.</i>	25
Бо, по-перше: всяке природне тіло рухоме, а безконечне, ми довели, не може рухатися.	Nam primo omne corpus naturale mobile est, infinitum vero moveri non posse ostendimus.	30

5 agit] ait S

6 ipse] ipsam A

8 punctum] *sup. lin.* A

17 via] *corr. ex ea* AS

18 fortius] et *add.* A

20 ista] *corr.* S

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	Secundo, quia vel extra mundi hujus terminos vel intra infinitum corpus natura produxisset	По-друге, тому, що природа створила б нескінченне тіло або поза межами цього світу, або в ньому.
5	Extra /P-105v/non potest quidquam producere, cum ibi nihil sit, natura vero ex nihilo nihil facit; si vero produceret intra hunc mundum, illud esset finitum, quia mundi terminis concluderetur.	Але поза /105зв./ межами світу [природа] не може нічого \203\ створити, бо там нічого немає, а сама природа з нічого нічого не робить. А коли б вона створила що-небудь у межах цього світу, то воно було б кінцевим, бо було б обмежене межами світу.
10	[3] Praeterea, quod nulla etiam substantia creata infinitae sit perfectionis, ita concluditur.	[4]. Крім того, те, що жодна субстанція не має нескінченної довершеності, доводиться так.
15	Omnis substantia creata vel est materia vel forma, sive in aliquo recepta sive per se cohaerens, vel denique est compositum ex materia et forma.	Кожна створена субстанція є або матерією, або формою, існує або в чомусь, або сама собою, або є чимось складеним з матерії і форми.
	Si materia, satis constat finitam esse, cum materia sit pura potentia ac prope nihil.	Якщо вона виступає як матерія, то цілком ясно, що є скінченною, бо матерія є чистою можливістю і завдяки цьому є ніщо.
	Si forma in aliquo recepta, hoc ipso, quod recepta est, finita est.	Якщо вона виступає формою в чомусь, то тим самим вона є прийнятою [чимось] і є скінченною.
20 25	Si per se cohaerens, hoc ipso, quod est participata /K-114v/ ab alio, nimirum a prima causa est finita, est enim minor illo, ex quo, veluti ex fonte, emanavit. Omne autem, quo aliquid majus est, finitum est, ut infra dicebimus.	Якщо ж існує зв'язаною з чимось, то тим самим вона береться [цим] іншим, а саме першою причиною, як частина і тому теж є скінченною, бо є меншою від того, з чого вийшла, немов з джерела. Адже все те, від чого є щось більше, є скінченим, як ми з'ясуємо далі.
	Quod si compositum sit ex materia et forma, non potest esse infinitum, quia ex finitis infinitum nequit fieri.	Так само й те, що складається з матерії й форми, не може бути нескінченим, бо з скінченного не може виникнути нескінченне.

2 terminos] termini *corr. ex* terminis K

3 produxisset] prodixisset P

9 [3]] *om.* P

10 infinitae] infinite K

13 recepta] incepta K

17 pura] *om.* K

17 ac prope nihil] et ab actu seu forma perfici desideret, proindeque nec finitam perfectionem habeat, nec dum infinitam. K

18 forma] *eaque add.* K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
По-друге, /113/ тому, що чи поза межами цього світу, чи в середині природа виводила б безконечне тіло.	Secundo, quia vel extra mundi hujus terminos vel intra infinitum natura corpus produxisset.	
Поза [світом] не може щось виводити, бо там немає нічого, а природа з нічого нічого не робить; а якби робила всередині цього світу, то воно було б кінечним, тому що закінчувалося б межами світу.	Extra non potest quidquam producere, cum ibi nihil sit, natura vero ex nihilo nihil facit; si vero produceret intra hunc mundum, illud esset finitum, quia mundi terminis concluderetur.	5
Тому те, що ніяка створена субстанція не має нескінченної досконалості, доводиться так:	Praeterea, quod nulla etiam substantia creata infinitae sit perfectionis, ita <i>demonstratur</i> .	10
всяка створена субстанція є або матерією, або формою, чи взятою в чомусь, чи поєднаною сама з собою, чи, нарешті, складеною з матерії і форми.	Omnis substantia creata vel est materia vel forma, sive in aliquo recepta sive per se cohaerens, vel denique est compositum ex materia et forma.	15
Якщо матерією, то достатньо відомо, що вона є кінечною в досконалості, бо матерія є потенцією і очікує, щоб бути вдосконаленою дією чи формою і тому не має закінченої досконалості, тим більше нескінченної.	Si materia, satis constat finitam esse <i>in perfectione</i> , cum materia sit potentia <i>et ab actu seu forma perfici desideret, proindeque nec finitam perfectionem habeat, nedum infinitam.</i>	20
Якщо форма, і вона прийнята в чомусь, то тим самим що прийнята, має закінчену досконалість.	Si forma, <i>eaque</i> in aliquo recepta, <i>eo ipso</i> , quod recepta est, <i>finitae perfectionis</i> est.	
Якщо існує сама по собі, то тим самим, що наділена від іншого, а саме – від першої причини, вона є закінченою, бо менша від того, з чого, мов із джерела, витекла; а все, що має щось більше, є кінечним.	Si per se cohaerens, hoc ipso, quod est participata ab alio, nimirum a prima causa, finita est, est enim minor illo, ex quo, veluti ex fonte, emanavit. Omne autem, quo aliquid majus est, finitum est.	25
Якщо складене з матерії і форми, то не може бути безконечним, тому що із кінечних безконечне не може постати.	Quod si compositum sit ex materia et forma, non potest esse infinitum, quia ex finitis infinitum nequit fieri.	30

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	<i>Hinc autem luculenter demonstratur etiam nullam qualitatem intensione esse aut viribus naturae fieri posse infinitam, quia omnis qualitas substantiae, cui inest, respondet, nullam autem substantiam infinitam esse probatum est.</i>	На цій підставі досить ясно доводиться, що жодна якість не існує як збільшення і що [вона] не може виникнути як нескінченна за допомогою природних сил, бо будь-яка якість відповідає субстанції, якій належить, а жодна субстанція, як доводилось, не є нескінченною.
	текст на с. 48, ряд. 3-8	
	[4] <i>Ad ea, quibus infinitudo innitebatur, respondeo.</i>	[Тепер] відповім стосовно того, що говорилося про нескінченність.
10 15	<i>Ad primum negando consequentiam non enim ideo Aristoteles finitum esse et esse infinitum ad quantitatem retulit, quasi et alterum in natura sit, sed quia agens in genere abstinere adhuc a quaestione de existentia infiniti, si enim quaedam reperiret infinitudo, utique illa in quantitate esset.</i>	Щодо першого: заперечую висновок, бо Арістотель не відносить поняття скінченного і нескінченного до кількості, немов би й щось інше існувало в природі. Проте, говорячи про рід [я] утримувався досі від [розгляду] питання про буття нескінченного, а якщо нескінченність і досліджувалась, то лише щодо кількості.
	текст на с. 48, ряд. 9-12	
20	<i>Secundum, non diffiteor esse argumentum insolubile, sed agere tantum de partibus componentibus continuum, quarum cognitionem singularem et imperceptibilem esse dico, et infra suo loco planius examinabo.</i>	По-друге, не визнаю, що доведення є безперечним, [бо воно] стосується лише частин, що складають неперервне, які, коли розглядати їх окремо, не можуть бути зрозумілими. Далі, у відповідному місці, ми поговоримо про це детальніше.

1 Hinc autem ... 6 probatum est.] Denique, quod nec ulla qualitas, nec alia hujusmodi rei creatae affectio, infinite perfecta sit, ex Deo convincitur, quia affectiones respondent essentiali, quae in qualibet creatura finita est et circumscripta, uti immediate ostendimus. His accedit testimonium Sacrae Paginae, quae Sapientiae Cap. 11 nos docet omnia Deum in numero pondere et mensura decisse. K

8 respondeo] om. K 11 et] om. K 12 alterum in natura] inv. K 13 a] om. K

14 quaedam reperiret] esset quaedam K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Нарешті, немає ані якоїсь якості, ані іншого безконечно досконалого стану подібної створеної речі, з якого виявлялося б, тому що стани відповідають сутності, яка в будь-якому творінні кінчна і описана, як ми безпосередньо показали. Це підтримує свідчення св. письма, яке вчить нас, [гл. 2] [Пре]мудростей [Соломона]: «Бог все зважив у числі і виміряне вчинив».	<i>Denique, quod nec ulla qualitas, nec alia hujusmodi rei creatae affectio, infinite perfecta sit, ex eo convincitur, quia affectiones respondent essentiae, quae in qualibet creatura finita est et circumscripta, uti immediate ostendimus. Hic accedit testimonium Sacrae Paginae, quae Sapientiae 11 nos docet omnia Deum in numero ponere et mensura decisse.</i>	5
3. Протиставляється, по-перше: бути кінчним чи безкінчним - це відношення кількості, згідно із самим Арістотелем, кн. 3 «Фізикн», гл. 4; отже, щоб не було іншої зайвої частини подібного поділу, треба, щоб була якась безкінчна кількість.	[3] <i>Objicitur primo, finitum esse vel infinitum est affectio quantitatis juxta Aristotelem ipsum, lib. 3 Physicorum, cap. 4, ergo ne altera hujusmodi divisionis pars supervacua sit, debet esse aliqua quantitas infinita.</i>	10
Відповідаю, заперечую висновок: бо це тому Арістотель відніс до кількості бути кінчним і бути безкінчним, що в природі є й інше, а тому, що агент взагалі утримався від питання про екзистенцію безкінчного; бо якби була якась безкінченість, то вона була б у кількості.	<i>Respondeo negando consequentiam non enim ideo Aristoteles finitum esse et esse infinitum ad quantitatem retulit, /S-187/ quasi et alterum in natura sit, sed quia agens in genere abstinebat adhuc a quaestione de existentia infiniti, si enim esset quaedam infinitudo, utique ea in quantitate esset.</i>	15 20
Антецедент може бути роз'яснений так: бути кінчним чи безкінчним в дійсності чи в потенції – це відношення кількості – стверджую, а Бути кінчним чи безкінчним тільки в дійсності – /114/ це відношення кількості – заперечую; бо хай не буде дійсно безкінчним, однак тому що є в можливості, то Арістотель відносить буття безкінчного до кількості як її відношення.	<i>Patet etiam distingui antecedens ita: finitum esse vel infinitum actu vel potentia est affectio quantitatis – concedo, finitum esse vel infinitum actu tantum est affectio quantitatis – nego, licet enim infinitum actu non sit, quia tamen potentia est, ideo Aristoteles infinitum esse retulit ad quantitatem, ut ejus affectionem.</i>	25
По-друге: у величині одного, наприклад, пальма, є дві крайні лінії, і між ними повинні падати безкінчні інші, тому що поєднують безкінчні пропорційні частини.	<i>Secundo, in magnitudine unius v.g. palmi insunt duae lineae extremae et inter eas infinitae aliae debent cadere, cum infinitas partes proportionales copulent, ergo...</i>	30
Відповідаю: не відпираюся, що це переконливий доказ, але говорить тільки про складові частини безперервного; кажу: їх пізнання є поодиноким і недосяжним, як нижче на своєму місці буде викладено ширше.	<i>Respondeo, non diffiteor argumentum esse insolubile, sed agere tantum de partibus componentibus continuum, quarum cognitionem singularem et imperceptibilem esse; dico, ut infra suo loco planius examinabitur.</i>	35

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	Hic ergo quaeri tantum volo de alio, praeter continui compositionem, infinito.	Отже, тут я хочу тільки поставити питання про інше нескінченне, не утворене складовими частинами неперервного.
	Etiam respondeo: Nihil huc facere, quod et ipsum obscurum et inexplicabile est	Разом з тим скажу: що поробиш, коли воно є таким неясним і незрозумілим?
	текст на с. 48, ряд. 13-16	
5 10	<i>Ad tertium dico, non posse Deum infinitas numero belluarum species creare, quae inter se ordinem talem habeant, ut una alteram gradu perfectionis exsuperet, hoc autem requireretur, ut humana natura infinitos haberet gradus perfectionis.</i>	По-третє, стверджую, що бог не може створити нескінченної кількості тварин, серед яких кожна наступна перевершувала б попередню ступенем досконалості, а людина за своєю природою, в свою чергу, мала б найвищий ступінь досконалості.
15	<i>Infinite ergo species infra hominem (si possent infinite produci, nam hoc ex inferiore quaestione pendet) essent diversae, non vero omnes inaequales, /P-106/ atque adeo non colligeretur ex earum infinita multitudine infinitudo humanae perfectionis.</i>	Звичайно, ці нескінченні види [тварин], що передують людині (коли б могли бути створені до нескінченності, про що буде йтися у на ²⁰⁴ ступному питанні] дійсно не всі однакові /106/, однак з їх нескінченної кількості не виникає нескінченність людської досконалості.
20	[5] <i>An vero possit saltem divina omnipotentia infinitum produci, id adeo difficile et imperceptibile est, ut audeam asseverare humanitas neque posse ad hanc quaestionem responderi.</i>	5. Питання про те, чи може виникнути нескінченне завдяки божій всемогутності, є таким важким і малозрозумілим, що я відважився твердити, що людина не в змозі відповісти на нього,

12 possent] possint K 17 [5]] om. K 19 imperceptibile] perceptibile K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Отже, тут тільки хочу запитати про іншу, крім безперервної, композицію безконечного; те безконечно перевищує.	Hic ergo quaeri tantum volo de alio, praeter continui compositionem, infinito.	
чи відповідаючи, нічого тут не роблю, що приховане і неможливе для викладу?	<i>Vel etiam respondeo: Nihil huc facere, quod et ipsum obscurum et inexplicabile est.</i>	
По-третє: бог може створити безконечну кількість видів тварин, з яких, однак, жоден не може порівнятися з досконалістю людської природи,	Tertio, potest Deus infinitas numero belluarum species creare, quarum tamen nulla adaequare poterit humanae naturae excellentiae.	5
отже, досконалість людської природи є безконечною,	Ergo humanae naturae perfectio infinita est.	
бо до чого не прийдеш безконечними ступенями, те безконечно перевищує.	Ad quod enim infinitis gradibus non pervenies, illud infinite excellit.	10
Відповідаю до цього, якщо з безконечної кількості видів береться безконечність людської досконалості, то виходить, що необхідно мати такий порядок серед тих безконечних видів, аби один перевищував другого ступенем досконалості, бо так вважалося б, що людська природа має безконечні ступені досконалості.	<i>Respondeo ad hoc, ut ex infinita multitudine specierum colligatur infinitudo humanae perfectionis, requiritur talem ordinem inter eas infinitas species debere habere, ut una alteram gradu perfectionis exsuperet, ita enim censetur natura humana infinitos gradus perfectionis habere.</i>	15
Але не тільки така безконечна множина видів і просто безконечне число речей може бути створене богом, – цілком неможливо, як буде розкрито в наступному розділі, – з непевного і цілком сумнівного нічого певного не може виникнути.	<i>At non tantum hujusmodi specierum infinitam multitudinem verum et simpliciter rerum infinitum numerum a Deo creari posse prorsus incertum est, ut patebit ex sequenti membro, ex incerto autem et prorsus dubio nihil certi statui potest.</i>	20
Тому, хай бог міг би створити множину подібних видів, то звідси не завжди буде виходити, що людська природа має безконечну досконалість, бо не має понад себе більш досконалої, створеної природою, а саме ангельської, а не тільки нествореної. Так само те, що вона не є від самої себе, – це взагалі належить до безконечної досконалості.	<i>Praeterea licet Deus possit ejusmodi specierum multitudinem creare at vel inde humanam naturam non esse infinitae perfectionis semper constabit, quod habeat supra se excellentiorem naturam etiam creatam, nempe angelicam, non solum increatam, immo quod non sit a se ipsa, quod ad infinitam perfectionem requiritur.</i>	25 30
	текст на с. 61, ряд. 11-13	

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	Contradicentes enim hac in re sententiae, si seorsim et sigillatim spectentur, ambae firmissimae, si utriusque vires inter se conferantur, ambae invalidae apparebunt.	бо думки [про його розв'язання] є суперечливими.[До того ж] якщо розглядати їх окремо і частково, то обидві є дуже сильними, а якщо порівняти їх вагомість, то обидві будуть непереконливими.
5	Neutra alterius nodum solvet, neutra ab altera potest sese tueri ac defendere.	Жодна з них не розв'язує проблеми і [в цьому розумінні] жодна не може бути протиставлена іншій.
	Quod, ut manifestius pateat, utriusque argumenta eorumque solutiones expendamus.	Щоб показати це ясніше, розглянемо як аргументи такі висновки щодо кожної з них.
10	Caput tertium	Розділ третій
	Proponuntur argumenta, probantia posse divinitus fieri infinitum, eorum vis expenditur et solutiones examinantur	НАВОДЯТЬСЯ ДОКАЗИ, ЯКІ ПІДТВЕРДЖУЮТЬ, ЩО БОЖОЮ СИЛОЮ МОЖЕ ВИНИКНУТИ НЕСКІНЧЕННЕ, РОЗГЛЯДАЄТЬСЯ ЇХ ВАГОМІСТЬ І ДОСЛІДЖУЮТЬСЯ ВИРШЕННЯ.
15	Argumenta igitur, quibus contenditur posse divinitus produci infinitum, ista sunt.	Отже, докази, якими доводиться, що завдяки божому втручанням може виникнути нескінченне, є такі:
20	[1] Potentiae infinitae respondet effectus infinitus; ergo infinitas res potest Deus producere.	1. Нескінченній могутності [причини] відповідає нескінченний наслідок, отже бог може створити нескінченні речі.
	[2] Quidquid cognoscit Deus esse possibile, potest producere; sed infinita cognoscit esse possibile; ergo infinita poterit producere.	2. Те, що бог пізнає, є можливим, і це бог може створити, але він пізнає, що нескінченні речі є можливі, отже, і може створити нескінченні речі.
25	[3] Ubicunque Deus est, ibi potest res quasciam, homines v.g. vel angelos, creare; sed Deus infinitis spatiis est; ergo infinitis spatiis potest homines, angelos, aliasque quasciam res producere, atque	3. Де б не знаходився бог, там він може створити будь-які речі, людей або ангелів. Але бог є в нескінченних просторах, отже він може створити людей або ангелів та будь-які інші речі у нескінченних просторах і так само, якщо б захотів, створив би нескінченне.
30	adeo, si velit, infinitum producet.	

2 ambae] an de (!) K 4 ambae] an de (!) K 11 eorum] eorumque K 13 expenditur] extenditur P 18 infinitae] infinite K 25 ibi] ubi P 27 infinitis] in *praem.* K 28 infinitis] in *praem.* K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
РОЗДІЛ 3 ЧИ, ПРИНАЙМНІ, БЕЗКОНЕЧНЕ МОЖЕ ПОСТАТИ БОЖЕСТВЕННО? /115/	Membrum 3. An saltim divinitus fieri possit infinitum /A-183/	
Виклавши, що безконечного немає ні в природі речей, крім одного бога, який є поза і понад усією природою, ані не може бути природно, залишається дуже трудне і дуже важке питання: чи безконечне, очевидно, божою волею, тобто не звичайною силою, наданою іншим причинам, може постати, а надзвичайною і властивою самому богові, чи ні? Певно, тому це важке і недосяжне, щоб я на-смілювався [відповісти] по-людськи, і ніколи не можна відповісти на це питання,	<i>Posito, quod infinitum neque sit in rerum natura, praeter solum Deum, qui extra et supra omnem naturam est, neque naturaliter fieri potest. Superest gravissima et difficilissima quaestio: num videlicet infinitum saltim divina virtute, id est extraordinaria, vi causis secundis indita, sed extraordinaria et soli Deo propria possit fieri, an vero non? Certe hoc adeo difficile et imperceptibile est, ut audeam humanitus nequaquam posse ad hanc quaestionem responderi.</i>	5 10
бо суперечливі думки в цій справі, коли оцінюються особливо і зокрема, обидві дуже сильні. Якщо сили обох між собою зведуться, то обидві будуть ослаблені,	Contradicientes enim hac in re sententiae, si seorsim et sigillatim spectentur, ambae firmissimae, si utriusque vires inter se conferantur, ambae invalidae apparebunt.	15
бо жодна не розв'яже вузла іншої, жодна не може іншою захищатися, ані заперечуватися.	Neutra alterius nodum solvet, neutra ab altera potest sese tueri ac defendere.	
Щоб проявилось це більш ясно, викладемо роз'яснення аргументів їх обох.	Quod, ut manifestius appareat, utriusque argumenta eorumque solutiones expendamus.	20
Аргументи, якими стверджується, що безконечне може виникнути божественно	[1] Argumenta, quibus contenditur posse divinitus produci infinitum	
Перший: безконечній потенції може відповідати безконечний ефект; бог безконечно могутній, отже, бог може творити безконечні речі.	<i>Primum, potentiae infinitae debet respondere infinitus effectus; Deus est infinite potens; ergo infinitas res potest Deus producere.</i>	25
Другий: що бог розпізнає як можливе, те може створити; а розпізнає, що можливим є безконечне, отже, може творити безконечне;	<i>Secundum, quicquid cognoscit Deus esse possibile, potest producere; sed cognoscit esse possible infinita; ergo infinita potest producere.</i>	30
Третій: де б не був бог, там може творити якісь речі, наприклад, людей чи ангелів; але бог є в безконечних просторах, отже, може творити в безконечних просторах людей, ангелів і інші якісь речі і тому, якби хотів, то створив би безконечне.	<i>Tertium, ubicunque Deus est, ibi potest res quascumque, homines v.g. vel angelos, creare; sed Deus in infinitis spatiis est; ergo in infinitis spatiis potest homines, angelos, aliasque quascumque res producere, atque adeo, si velit, infinitum producat.</i>	35

8 extraordinaria] nonordinaria S : et soli Dei propria A add. in marg. S

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	Haec pauca sufficiunt, reliqua enim pendent ex continuo, de quibus infra dicitur.	Поки що обмежимося цим неповним викладом, бо інші питання стосуються неперервного, про що нижче йтиме мова.
5	Caetera, quae magno numero alii coacervant, fere eadem cum his sunt, et solum aliis et aliis verbis exponuntur.	Інші аргументи, які зібрали у великій кількості філософи, є майже такими, як і попередні, хоч вони й передані іншими словами.
	Istorum autem argumentorum primum et secundum valet etiam ad astruendum infinitum in perfectione <i>substantiali</i> , ut patet consideranti.	Але перший і другий з цих доказів стосується створення нескінченного в субстанційній досконалості, що є очевидним для кожного, хто цим займається.
10	Ut vero vis eorum luculentius appareat, examinemus solutiones, quas contrarium sentientes afferre conantur /P-106v/	А щоб виявити чіткіше їх можливість, розгляньмо їх вирішення тими, хто мають протилежні погляди /106зв./
15 20	Ad primum <i>ergo</i> respondent Conimbricenses Lib. 3 Physicorum, /K-115/ cap 8, quaestione 2, articulo 3 cum Thoma Aquinate prima parte, quaestione 25, articulo 2 non oportere infinitae potentiae respondere effectum infinitum, quia causa aequivoca cujusmodi est divina <i>omnipotentia</i> , comparata ad creaturas, non adaequate in effectu suo ostenditur.	На перше коїмбрійці («Фізика», кн. III, розд. 8, § 6, питання 2) відповідають так само як Фома Аквінський (частина 1-ша, § 2, питання 25-е). Не обов'язково, 205 щоб нескінченній можливості відповідав нескінченний наслідок, тому що рівноцінна причина, якою виступає божа всемогутність в порівнянні з тим, що створене, виявляється не рівною у своєму наслідку.
25	Contra est primo, quia videntur hi authores certum et finitum numerum rerum statuere, quas Deus facere potest, quod non est a Christiano dicendum.	Проти цього є такі заперечення. По-перше, ці автори встановили визначене й скінченне число речей, які може створити бог, чого, однак, не може сказати християнин.
30	Secundo, si quid valeret eorum responsio, valeret tantum de infinito perfectionis <i>substantialis</i> , ne videlicet aliqua creatura aequalis aut similis Deo induceretur. De infinito vero multitudinis et extensionis nihil omnino valet.	По-друге, якщо б була їх відповідь правильною, то була б правильною тільки щодо нескінченної досконалості. Звичайно, не проводиться якимось субстанційне творіння, рівне або подібне божому. Це положення взагалі не має ваги, коли йдеться про нескінченне щодо кількості та протяжності.

1 reliqua] relique P

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Це підтримують нечисленні автори, а решта залежить від безперервності, про що буде сказано далі.	Haec pauca sufficiunt, reliqua enim pendent ex continuo, de quibus infra dicetur.	
Інші аргументи, які збираються багатьма іншими авторами, майже такі самі, як ці, хіба інакше й іншими словами викладаються.	Caetera, quae magno numero alii coacervant, fere eadem cum his sunt, et fere aliis et aliis verbis exponuntur.	5
Перший і другий із їхніх аргументів придатні для пояснення безконечного в досконалій сутності, як видно тому, хто розглядає.	Istorum autem argumentorum primum et secundum valet etiam ad astruendum infinitum in perfectione <i>essentia</i> li, ut patet consideranti.	10
А щоб їхня сила проявилась більш виразно, викладемо пояснення, які намагаються подати ті, хто думає інакше. /116/	Ut vero vis eorum luculentius appareat, examinemus solutiones, quas contrarium sentientes afferre conantur.	
Роз'яснення аргументів, щойно викладених	[2] <i>Solutiones argumentorum supra dictorum</i>	
Отже, на перший дадуть відповідь коїмбрійці 1 кн. 3 «Фізики», гл. 8, питання 2, член 3, з Фомою Аквінським, у частині першій, питання 25, член 2. Не слід [говорити], що нескінченній потенції відповідає нескінченний ефект, бо рівнозначна причина, якою є божа потенція, підготовлена для творінь, не адекватно проявляється у своєму ефекті.	Ad primum <i>itaque</i> respondent Conimbricenses Lib. 3 Physicorum, cap. 8, quaestione 2, articulo 3 cum Thoma Aquinate prima parte, quaestione 25, articulo 2 non oportere infinitae potentiae respondere effectum infinitum, quia causa aequivoca cujusmodi est divina <i>potentia</i> , comparata ad creaturas non adaequate, in effectu suo ostenditur.	15 20
Однак проти цього є, по-перше: тому що здається, що ці автори встановили певне і закінчене число речей, які бог може створити, чого не треба говорити християнинові.	Contra <i>tamen</i> est primo, quia videntur hi authores certum et finitum rerum numerum statuere, quas Deus facere potest, quod non est a Christiano dicendum.	25
По-друге, якби їхня відповідь мала силу, то мала б силу тільки про безконечне досконалої сутності; щоб не вводилось щось тілесне, рівне сутністю або подібне до бога, а про безконечне величини чи протяжності [ця відповідь] взагалі нічого не може [сказати].	Secundo, si quid valeret eorum responsio, valeret tantum de infinito perfectionis <i>essentia</i> lis, ne videlicet aliqua creatura aequalis <i>qua essentia</i> [m] aut similis Deo induceretur. De infinito vero multitudinis et extensionis nihil omnino valet.	30

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Tertio, <i>sed</i> neque de perfectionis infinito valet quidquam, quia quaestio est non de perfectione omnimoda, sed de tali, qualem creaturae communicare potest Deus; potest autem communicare majorem et majorem in infinitum; igitur potest uni alicui conferre, quidquid omnibus possibilibus conferre potest.	По-третє, воно не має значення і щодо нескінченної досконалості, тому що йдеться не про досконалість взагалі, але про таку, яку бог може надати творінням, а надати він може до нескінченності велику. Отже, якщо може надати якомусь одному, то може надати що-небудь усім можливим.
10	Quarto, quaero <i>ergo</i> , quam ob rem Deus dicatur omnipotens, ejusque potentia infinita, si effectus numero, aut extensione, aut perfectione infinitos non <i>possit</i> producere.	По-четверте, питаю, чому бог називається всемогутнім і його могутність нескінченна, якщо не міг би створити нескінченних щодо числа наслідків, або розміру, або досконалості.
15 20	Respondent ibidem Conimbricenses cum eodem Thoma infinitae Dei potentiae respondere aliquem effectum infinitum, non quoad substantiam rei productae, sed quoad modum, quo producit, id est quod ex nihilo res quasvis producat, sed hoc est aperte omnipotentiae Dei coarctare.	У тому самому місці відповідають коїмбрійці відповідно до того самого Фоми: нескінченній можливості бога відповідає якийсь нескінченний наслідок не щодо субстанції створеної речі, але щодо способу, яким створюється, тобто, що створює будь-які речі з нічого. Але це є явно обмеження всемогутності бога.
25	Nam si quis dixisset non posse etiam a Deo plures res creari, quam creatae sunt (sicuti Vicliffum et Joannem Hussium docuisse testatur Arriaga), ille hac responsione contra infinitudinem divinae potentiae tueri sese potuisset.	Бо, по-перше, хто сказав, що навіть бог не може створити більше речей, ніж ті, що є створені (як це вчили Вікльф ⁶ та Ян Гус ⁷ , як свідчить Арріага)? Такою відповіддю міг би себе захистити, коли йшлося б про нескінченність божої могутності.
	Deinde hoc modo nihil respondetur de infinito multitudinis, nihil de infinito extensionis.	Виходячи з цього, тут нічого не можна сказати визначеного про нескінченність щодо кількості, ні про нескінченність щодо протяжності.
30	Alii respondent posse quidem Deum infinitas res producere, sed non omnes simul, verum successive.	Деякі стверджують, що бог може справді створити нескінченні за кількістю речі, але не всі одночасно, а поступово.
35	Hoc omnino magis ridiculum est, nam quae causa est, cur quas successive potest producere, eas omnes simul producere nequeat.	Це, дійсно, ще більше є смішним, бо якою є причина того, що він може створювати речі поступово, але не може створити усі речі разом?

14 ibidem] ut *praem.* K

15 Thoma] *om.* K

20 coarctare] coactare K

23 Vicliffum] Vincliffum P : Viclephum K

23 Joannem Hussium] Joanem Gussium K

31 non] *sup. lin.* P

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
По-третє: не може [сказати] нічого про безконечне досконалість, бо є питання, не про всяку досконалість, а про таку, яку бог може вносити у створіння, а може вносити більше і більше до безконечності, отже, може зводити до чогось одного, як може звести щось до всіх імовірних [речей].	Tertio, neque de perfectionis infinito valet quidquam, quia quaestio est non de perfectione omnimoda, sed de tali, qualem creaturae communicare potest Deus; potest autem communicare majorem et majorem in infinitum; igitur potest uni alicui conferre, quidquid omnibus possibilibus conferre potest.	5
По-четверте, питаю: через що бог називається всемогутнім і його могутність безконечною, якщо не може виробляти ефектів безконечних чи протяжністю, чи досконалістю?	Quarto, quaero, quam ob rem Deus dicatur omnipotens, ejusque potentia infinita, si effectus numero, aut extensione, aut perfectione infinitos non potest producere.	10
Відповідають тут коїмбрійці з тим же Фомою: безконечній могутності бога відповідає якийсь безконечний ефект не щодо субстанції виведеної речі, а щодо способу, яким виводиться, тобто: який з нічого виводить якусь річ.	Respondent ibidem Conimbricenses cum eodem Thoma infinitae Dei potentiae respondere aliquem effectum infinitum, non quoad substantiam rei productae, sed quoad modum, quo producit, id est quod ex nihilo res quasvis producat, sed hoc est aperte omnipotentiae Dei coarctare.	15
Але це значить відкрито звужувати всемогутність бога; бо якщо хто сказав би, що не можуть бути створені богом більш численні речі, ніж створені (як учив Вікльф і Ян Гус, – це свідчить Арріага), той такою заявою міг би стати проти безконечності божої могутності.	Nam si quis dixisset non posse etiam a Deo plures res creari, quam creatae sunt (sicuti Vicliffum et Joannem Hussium docuisse testatur Arriaga), ille hac responsione contra infinitudinem divinae potentiae tueri sese potuisset.	20 25
Потім, таким чином не відповідається нічого про безконечність величини і нічого про безконечність протяжності.	Deinde hoc modo nihil respondetur /S-188/ de infinito multitudinis, nihil de infinito extensionis.	
Інші кажуть, що бог може творити безконечні речі, але не всі разом, а поступово.	Alii respondent posse quidem Deum infinitas res producere, sed non omnes simul, verum successive.	30
А це більш смішне, бо яка причина, чому їх може виробляти поступово, а не може виробляти їх усіх разом?	Hoc vero magis ridiculum est, nam quae causa est, cur quas successive potest producere, eas omnes simul producere nequeat.	35

22 Vicliffum] Viflaccum S : Viclaphum A

22 Hussium] Husium A

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	Forte vires ejus omnibus simul producendis non sufficiunt, quemadmodum non sufficit pictor pluribus simul pingendis imaginibus.	Чи, може, у нього не вистачає сил для створення їх всіх одночасно, подібно до того, як художник не може одночасно намалювати більшої кількості малюнків.
5	Repugnantiam, inquit, patitur omnium possibilium rerum collectio.	Вони кажуть, що збір усіх можливих речей допускає суперечність.
10	Videbimus illam infra repugnantiam, quam quidem fateor inexplicabilem /P-107/ esse, per illam tamen sententia quidem haec satis impugnatur et probatur contraria, non tamen huic argumento directe respondetur.	Ми побачимо далі, що ту суперечність, про яку я кажу, неможливо пояснити. /107/Однак, завдяки цій думці, наведені положення достатньо заперечуються і доводиться протилежне, але тоді відповідь на цей доказ не є прямою.
15	Quod si quis proterve contendat directam hujusmodi responsionem esse, respondebo illi per hoc ipsum argumentum, dicendo non esse ullam repugnantiam, quia cum infinita semper sit divina potentia, semper infinitum effectum, modo velit, poterit producere.	Якщо хтось хотів би всупереч дійсності, щоб відповідь такого роду була прямою, то я йому скажу тим самим твердженням, що в тому немає жодної ²⁰⁶ суперечності, бо коли нескінченно всюди є божа всемогутність, то завжди, коли бог забажає, він зможе створити нескінченний наслідок.
20	Contendamque hanc responsionem directam esse, et sic non disputabimus, sed ineptum ludemus ludum.	Твердитиму, що ця відповідь є прямою і тому не будемо диспутувати, бо це буде марною тратою часу.
	Manet ergo insolubile et semper manebit primum hoc argumentum.	Залишається, отже, незаперечним і завжди залишається це перше твердження.
25	[5] Ad secundum plerique respondent, negando Deum infinitas res possibiles cognoscere.	5. Щодо другого аргументу, то більшість відповідає, заперечуючи, що бог пізнає нескінченні можливі речі.
30	Sed primo gratis negant et hanc solam ob causam, quod negant infinitas res posse eum producere, quod est manifeste petere quaestionem.	Але, по-перше, відмовляють йому у втручанні, і по тій причині, що кажуть, що він не може створити нескінченних речей, а це ж, очевидно, вимагає питання.
35	Secundo, neque aliud dixisset, qui asseruisset non posse Deum plura, quam fecit, facere. Si enim tali premeretur argumento, plura, quam fecit, cognoscit, ergo plura, quam fecit, facere posset.	По-друге, нічого іншого не сказав би той, хто твердить, що бог не може зробити більше, ніж зробив. Бо, якщо послугуватися таким доказом, то більше, ніж зробив, пізнає, а отже і більше, як зробив, може зробити.

2 producendis] producentis K

9 sententia] sententiam K

18 poterit] proterit P

30 posse eum] inv. K

32 qui] quia K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Чи не вистачає його сил для вироблення всіх разом, як художник не може /117/ малювати багато картин разом?	Forte vires ejus omnibus simul producendis non sufficiunt, quemadmodum non sufficit pictor pluribus simul pingendis imaginibus.	
У відповідь кажуть, що відкривається збір усіх ймовірних речей.	Repugnantiam, inquit, patitur omnium possibilium rerum collectio.	5
Далі побачимо цю відповідь, яка, мені здається, неможлива для викладення, однак нею ця думка досить спростується і доводиться протилежна, проте не відповідається прямо на цей аргумент.	Videbimus infra illam repugnantiam, quam quidem fateor inexplicabilem esse, per illam tamen sententia quidem haec satis impugnatur et probatur contraria, non tamen huic argumento directe respondetur.	10
Якщо хто зухвало заявить, що є так пряма відповідь, то я відповім йому тим самим аргументом, кажучи: немає ніякої протилежності, бо коли божа могутність завжди безконечна, то завжди безконечний ефект, чи хотіла, чи могла б вона [його] виробити.	Quod si quis proterve contendat directam hujusmodi responsionem esse, respondebo illi per hoc ipsum argumentum, dicendo non esse ullam repugnantiam, quia cum infinita semper divina sit potentia, semper infinitum effectum, modo velit, poterit producere.	15
Слушно противники скажуть, що ця моя відповідь прямолінійна, і не будемо тут дискутувати, а будемо радіти з нерозумної гри.	<i>Contendantque jure adversarii hanc meam responsionem directam esse, et sic non disputabimus, sed ineptum ludemus ludum.</i>	20
Отже, цей перший аргумент залишається нерозв'язаним і завжди таким буде.	Manet ergo insolubile et semper manebit primum hoc argumentum.	
На друге численніші [автори] відповідають, заперечуючи, що бог пізнає безконечні ймовірні речі.	Ad secundum plerique respondent, negando Deum infinitas res possibles cognoscere.	25
Але, по-перше: заперечують завдяки і через одну цю причину, що заперечують, ніби він може виробити безконечні речі, – це явно відкрите питання.	Sed primo gratis negant et hanc solam ob causam, quod negant infinitas res eum posse producere, quod est manifeste petere quaestionem.	30
По-друге: інакше не сказав би той, хто підтвердив би, що не може бог створити більше, ніж створив; якщо виходити з такого аргументу: бог пізнає більше, ніж створив, то, отже, він може зробити більше, ніж створив.	Secundo, neque aliud dixisset, qui asseruisset non posse Deum plura, quam fecit, facere. Si enim tali premeretur argumento, plura, quam fecit, cognoscit, ergo plura, quam fecit, facere posset.	35

18 *contendantque*] *corr. ex contendamque* S33 *Si enim ... 35 posset.*] *in marg. SA*

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	<i>Responderet, negando antecedens, liceretque ipsi, si cuipiam alteri licet, reddere rationem, quia nimirum plura, quam fecit, facere non potest, adeoque plura et non cognoscit.</i>	Тоді антицедент був би запереченням. Це слушно, бо, дійсно, більше, як зробив, зробити не може і до того більше і не пізнає.
	<i>Et ita quilibet sese tueretur, qui aliud effugium non haberet.</i>	Так хто-небудь міг би себе захищати, якщо не мав би іншого виходу.
10	<i>Tertio, deinde sanius saltem ad speciem loqueretur, quod concessio Deum infinita cognoscere, negaret ideo posse eum infinita facere, quia generaliter loquendo ex cognitione ad potentiam producendi non valet consecutio, plura enim cognoscimus, quam possumus facere.</i>	По-третє, принаймні стосовно форми буде правильніше, коли припустивши, що бог пізнає нескінченні речі, далі заперечувати, що він може робити їх нескінченними, бо, говорячи взагалі, від пізнання не можна висновувати до можливості створення, оскільки більше пізнаємо, ніж можемо зробити.
15	<i>Quarto, nihilominus tamen in Deo aliter sese res habet, in quo cognoscere et posse facere aequalissima sunt.</i>	По-четверте, у бога це може бути ін-акше, бо в нього пізнання та дія збігаються.
20	<i>Alii, cum sese nodo hoc explicare non valeant, volunt saltem videri sese explicare, tenebras quasdam adversariis offundendo, quasi data opera in id incumbentes, ne, quod dicunt, alius quisvis intelligat.</i>	Деякі, коли не можуть пояснити цієї проблеми, намагаються хоча б показати, що вони пояснюють, заплутуючи своїх противників, немов би віддаючи всі сили для того, щоб сказане ними, ніхто інший не зрозумів.
25	<i>Vide enim quaeso Conimbricensium, cum Capreolo, Aureolo, Hyspolensi resposionem. (Quamcumque magnitudinem, cujus Deus ideam habet, esse finitam, itemque omnem certam seu designabilem magnitudinem certis limitibus teneri.</i>	Тому, запитую про відповідь коїмбрійців: Капреола ⁸ , Ауреола ⁹ , гісполійців ¹⁰ . Всяка величина, ідею якої має бог, є скінченною. Проте всяка певна і визначена величина має певні межі.
30	<i>Verum, ut nulla tanta est, qua Deus /K-115v/ majorem non percipiat, ita nec ullam notari posse, qua major ab illo effici nequeat.)</i>	Справді, жодна не є настільки великою, що більшої за неї бог не пізнав би. Не можна знайти жодної такої, більшу за яку він не міг би зробити.
35	<i>Hoc dicere primo est nihil dicere, frustra enim, ne dicam irreligiose, asseveratur Deum non infinitas res possibles cognoscere.</i>	Таке говорити – означає нічого не сказати, бо даремним і нечестивим є твердження, що бог не пізнає можливих нескінченних речей.

15 tamen] *om.* K

19 saltem] *saltim* K

24 cum] *corr.* P

25 Hyspolensi] *Hyspolensi* (?) P

36 ne] *idem* K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Відповідь, заперечуючи антецедент, що йому можна б, як можна будь-кому іншому, перевернути смисл, тому що сам не може створити більше, ніж створив, і тому більше й не пізнає.	<i>Responderet, negando antecedens, liceretque ipsi, si cuiquam alteri licet, reddere rationem, quia nimirum plura, quam fecit, facere non potest, adeoque plura et non cognoscit.</i>	5
Так будь-хто заперечує себе, коли не має іншої нагоди.	<i>Et ita quilibet sese tueretur, qui aliud effugium non haberet.</i>	
По-третє: потім, в крайньому разі, краще сказав би для виду той, хто, визнаючи, що бог пізнає безконечне, заперечує тим самим, що він може творити безконечне, тому що, говорячи в загальному, від пізнання до можливості продукування немає послідовності, бо пізнаємо більш численні речі, ніж можемо зробити.	<i>Tertio, deinde sanius saltem ad speciem loqueretur, quod concessio Deum infinita cognoscere, negaret ideo eum posse infinita facere, quia generaliter loquendo ex cognitione ad potentiam producendi non valet consecutio, plura enim cognoscimus, quam possumus facere.</i>	10
По-четверте: однак все ж у бога справа мається інакше, а саме: що він пізнає і що він може зробити – рівнозначне.	<i>Quarto, nihilominus tamen in Deo aliter res sese habet, in quo /A-184/ cognoscere et posse facere aequalissima sunt.</i>	15
Інші автори, тому що не хочуть викласти [свої думки] в цьому зв'язку, чи, принаймні, не хочуть видаватися такими, що пояснюють, поширюючи якусь темряву до противників, ніби їхні твори розуміються інакше, ніж вони говорять.	<i>Alii, cum sese nodo hoc explicare non valeant, volunt saltem videri sese explicare, tenebras quasdam adversariis offundendo, quasi data opera in id incumbentes, ne, quod dicunt, alius quis intelligat.</i>	20
Дивись, кажу, відповідь коїмбрійців з Капреолою, Авреолою і гісполійцями: /118/ «Будь-яка величина, ідею якої має бог, є конечною, і такою самою вважається всяка певна, але невизначена чіткими межами величина.	<i>Vide enim quaeso Conimbricensium, cum Capreolo, Aureolo, Hyspanensi responsionem. (Quamcumque magnitudinem, cujus Deus ideam habet, esse finitam, itemque omnem certam seu designabilem magnitudinem certis limitibus teneri.</i>	25
Справжньої як такої немає жодної, більшу від якої бог не пізнав би, так і жодна не може бути визначена, більшу від якої не може бог створити».	<i>Verum, ut nulla tanta est, qua Deus majorem non percipiat, ita nec ullam notari posse, qua major ab illo effici nequeat.)</i>	30
Сказати це, по-перше, значить, не сказати нічого, бо пусто і неблагочестиво доводити, ніби бог не пізнає безконечних ймовірних речей.	<i>Hoc dicere primo: est nihil dicere frustra enim ne dicam irreligiose asseveratur Deum non infinitas res possibles cognoscere.</i>	35

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	/P-107v/ Secundo, est sibi ipsi contradicere, dicunt enim isti homines magnitudinem, quam Deus cognoscit, esse finitam et certis limitibus teneri, et tamen statim subjiciunt nullam tantam esse magnitudinem, qua Deus majorem non percipiat.	/107зв./ По-друге, це означає суперечити собі, адже ці люди; кажуть, що те, що пізнає бог, є скінченим і має певні межі і тоді відразу ж думають, що не має такої величини, більшої від якої бог не пізнав би.
10	Si sunt cujusvis magnitudinis, cujus ideam Deus habet, certi limites, vel est aliquid ultra limites hos, quod possit a Deo cognosci, vel non?	Чи є певні границі якої-небудь величини, ідею якої має бог, або чи є дещо поза тими границями, що бог може пізнати, чи ні?
	Si est, <i>tum</i> frustra isti ponunt limites. Si non, <i>tum</i> est tanta magnitudo, quanta majorem Deus non percipiat.	Якщо є, тоді даремно вони ставлять границі, якщо ні, тоді є така величина, більшу за яку не пізнав би бог.
15	Tertio, forte, cum dicunt non posse assignari magnitudinem, qua majorem Deus non percipiat, non posse intelligunt ab homine vel a quopiam alio intellectu creato assignari, hoc vero quod ad rem?	По-третє, коли кажуть, що не можна визначити величину, більшої за яку не сприймав би бог, то вони розуміють, що не може визначити це людина, \207\ або якийсь інший створений інтелект. А чи це те, що стосується цієї справи?
20	Quaero enim quomodo ipse Deus diceret, vel diceret: major rerum multitudo seu magnitudo non est, quam quae a me cognocitur?	Бо, питаю, як сказав би сам бог і взагалі чи сказав би: немає більшої кількості і величини речей, ніж та, яку я пізнаю?
25	Vel ita major est adhuc rerum multitudo, quam quae a me cognoscitur?	Або чи є більша кількість речей, ніж та, яку я досі пізнав?
30	Si primum, ergo falsum tenent Conimbricenses. Si secundum, ergo vel omnes res possibles Deus simul cognoscere non potest, vel sunt aliquae possibles, quas Deus prorsus non cognoscit.	Якщо перше, то неправильно є думка коїмбрійців, а якщо – друге, то рівночасно бог не може пізнати всі можливі речі, бо є деякі можливі, яких просто не пізнає.
	Utrumque dicere manifesta blasphemia est.	Одне і друге твердження є звичайне блюзнірство.

6 qua] quam K

9 ideam] idaeam P

12 tum] tunc K

12 isti ponunt] *inv.* K

13 tum] tunc K

27 Conimbricenses] Connibriceses K

30 Deus] *om.* P

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
По-друге, самі собі суперечать, бо кажуть оті люди, що будь-яка величина, яку пізнає бог, є конечною й обмежується певним чином і, однак, відразу закидають, що немає жодної такої величини, більшої від якої не пізнав би бог.	Secundo, est sibi ipsi contradicere, dicunt enim isti homines <i>quatscunque</i> magnitudinem, quam Deus cognoscit, esse finitam et certis limitibus teneri, et tamen statim subjiciunt nullam tantam esse magnitudinem, qua Deus majorem non percipiat.	5
Якщо є певні межі будь-якої величини, ідею якої має бог, то або є щось, крім тих меж, що може бути пізнане богом, або немає.	Si sunt cujusvis magnitudinis, cujus ideam Deus habet, certi limites, vel est aliquid ultra limites hos, quod a Deo possit cognosci, vel non?	10
Якщо є, то даремно кладуться ті межі. Якщо немає? Тоді є така величина, більшу від якої бог не пізнає.	Si est, frustra ponunt isti limites. Si non, <i>tunc</i> est tanta magnitudo, quanta majorem Deus non percipiat.	
По-третє: далі, коли говорять, що не може бути визначеною величина, більшу від якої бог не пізнає, розуміють, що не може бути визначена людиною, чи якимсь іншим створеним розумом; а насправді?	Tertio, forte, cum dicunt non posse assignari magnitudinem, qua majorem Deus non percipiat, non posse intelligunt ab homine vel a alio quopiam intellectu creato assignari, hoc vero quod ad rem?	15
Бо питаю: бог, пізнаючи таку величину, яку може пізнати, як би сам сказав? Він сказав би: «Або немає більшої кількості і величини речей, ніж та, яка мною пізнається».	Quaero enim Deus, <i>cognoscendo magnitudinem quanta, quanta potest cognosci</i> , quomodo ipse diceret, vel diceret: major rerum multitudo seu magnitudo non est, quam quae a me cognocitur?	20
Або є така більша кількість речей, ніж та, яка мною пізнається».	Vel ita major est adhuc rerum multitudo, quam quae a me cognoscitur?	25
Якщо перше, то, отже, хибно вважають коїмбрійці, які твердять, що немає ніякої такої величини, більшої від якої бог не пізнав би, і суперечать божому провидінню. Якщо друге, то або бог не може пізнати всі ймовірні речі разом, або деякі є ймовірні, які бог прямо не пізнає.	Si primum, ergo falsum tenent Conimbricenses, <i>asserentes nullam tantam esse magnitudinem, qua Deus majorem non percipiat, contradicerentque e diametro Deo</i> . Si secundum, ergo vel omnes res possibles Deus simul cognoscere non potest, vel sunt aliquae possibles, quas Deus prorsus non cognoscit.	30
Говорити одне й друге, є очевидним базіканням.	Utrumque dicere manifesta blasphemia est.	35

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Quarto denique ita respondere, non est nodum solvere, sed astringere et arctius sibi laqueum inicere. Si enim ut nulla magnitudo tanta est, qua majorem Deus non percipiat, ita nulla, qua majorem non possit facere; Deus autem infinitam cognoscit magnitudinem, ergo et facere potest infinitam.	По-четверте, така відповідь не розв'язує цієї проблеми, але навпаки ускладнює, заплутуючи її, бо якщо немає жодної такої величини, більшої за яку бог не сприймав би, то він не міг би зробити жодної більшої від неї, але бог пізнає нескінченну величину, отже може зробити цю нескінченну.
10	<i>Habeturque jam, quod intendit argumentum.</i>	Бо вже тут є те, чого вимагає доказ.
	Si quis dicat, sicut Deus potest dicere de rebus, quas cognoscit, quod nulla sit major multitudo, possetne ita dicere etiam de rebus infinitis, quas creasset, vel non?	Якщо хтось скаже так, як може бог сказати про речі, які пізнає, що жодна не має більшої величини, то чи може у той же спосіб сказати також про нескінченні речі, які міг би створити, чи ні?
15 20	Si primum, ergo exhauriretur Dei omnipotentia, et non posset jam Deus equis v.g., quos produxisset, infinitis ne unum quidem superaddere. Si secundum, ergo non infinitum produxisset, nam posset plures producere, et hoc, quo aliquid majus est, non est infinitum.	По-перше, тоді вичерпалась би всемогутність бога, і він не міг би додати до нескінченної кількості коней, які створив, жодного; по-друге, він не створив нескінченного, бо міг би створити більшу кількість, адже те, від чого щось є більшим, вже не є нескінченим.
25	Respondeo, hoc ego quoque urgebo inferius tamquam insolubile, quod tamen est contra hanc sententiam, non tamen contra ejus argumentum.	Відповідаю, що я також відстоюватиму далі як незаперечне те, що все-таки є [контраргументи] проти тієї думки, а не проти її доказу.
	Ideo enim utriusque assertionis insolubilia esse argumenta, et neutram pro certa haberi posse contendo.	Бо хоча незаперечними є докази обох тверджень, я стверджую, що жодна з цих думок не є переконливою.
30 35	[6] Tertium adeo manifestum est, ut plerique illud dissimulare et silentio suppri- /P-108/ mere maluerint, quasi nec auditum eis fuerit, necunquam in mentem venerit. Neque ego igitur scio, quod ad hoc aliqui respondere possent. Nisi forte hoc quodque ad solitam illam confugiant distinctionem: simul non simul, quae confutatione digna non est.	/108/6. Третій аргумент є очевидним, бо більшість філософів хотіли уподібнити цей аргумент з іншими і обійти мовчки, немов би вони цього не чули і ніколи їм не спадало на думку. Тому не знаю, що на це могли б відповісти інші. Хіба що використати як доказ звичайне розчленування «разом або не разом», а це не є вагомим запереченням.

2 astringere] asstringere P

3 inicere] innicere P

9 Habeturque...10 argumentum] om. K

29 [6]] om. K

34 aliqui] corr. ex aliquid KP

34 hoc] hic K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
По-четверте: накінець, так відповідаючи, значить не розв'язувати вузол, а заплутувати і закидати собі більш тісну петлю. Якщо немає ніякої такої величини, більшої від якої не пізнав би бог, і ніякої, більшої від якої не міг би створити, а бог пізнає безконечну величину, то, отже, і може створити безконечну.	Quarto denique ita respondere, non est nodum solvere, sed astringere et arctius sibi laqueum inicere. Si enim ut nulla magnitudo tanta est, qua majorem Deus non percipiat, ita nulla, qua majorem non possit facere; Deus autem infinitam cognoscit magnitudinem, ergo et facere potest infinitam.	5
Якщо хтось скаже: оскільки бог може говорити про пізнані речі, що немає ніякої більшої величини, то чи не міг би він сказати так про речі безконечні, які створив, чи ні?	Si quis dicat, sicut Deus potest dicere de rebus, quas cognoscit, quod nulla sit major multitudo, possetne ita etiam dicere de rebus infinitis, quas creasset, vel non?	10
Якщо перше, то вичерпалася б всемогутність бога, і бог не міг би вже, наприклад, до безконечних коней, які створив, додати ані одного. Якщо /119/ друге, то не створив би безконечного; бо міг би створити численні, і те, від чого щось є більше, не є безконечним.	Si primum, ergo exhauriretur Dei omnipotentia, et non posset jam Deus equis v.g., quos produxisset, infinitis ne unum quidem superaddere. Si secundum, ergo non infinitum produxisset, nam posset plures producere, et hoc, quo aliquid majus est, non est infinitum.	15
Відповідаю: це я закину нижче як нерозв'язальне, що є проти цієї думки, але не проти її аргументу.	Respondeo, hoc ego quoque urgebo inferius tamquam insolubile, quod quidem est contra hanc sententiam, non tamen contra ejus argumentum.	20
Тому аргументи обох доказів нерозв'язальні, і я вважаю, жоден не можна вважати певним.	Ideo enim utriusque assertionis insolubilia esse argumenta, et neutram pro certa haberi posse contendo.	25
Третій аргумент тому очевидний, що численні його приховували і хотіли обійти мовчанкою, ніби він був для них нечуваним і ніколи не приходив на думку, і, отже, я не знаю, що інше могли б на це відповісти, якби тут не прийшли до того звичайного відрізнення: разом – не разом; це не гідне спростування.	Tertium <i>argumentum</i> adeo manifestum est, ut plerique illud dissimulare et silentio suppressere maluerint, quasi nec auditum eis fuerit, necunquam in mentem venerit. Neque ego igitur scio, quod ad hoc aliqui respondere possent. Nisi forte <i>hic</i> quodque ad solitam illam confugiant distinctionem: simul non simul, quae confutatione digna non est.	30 35

13 exhauriretur] exhauritur A

20 hoc] *corr.* S21 quidem] *corr.* ex tamen S

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	[7] Adverte, quod et supra obiter observavi pro hujus et <i>pro</i> contrariae sententiae argumentis, ad infrigendum aliquid argumentum unius sententiae, non debere obtrudi argumentum alterius.	7. Зверни увагу на те, що я зауважив вище щодо доказів цієї і протилежної думки. Для послаблення якогось доказу однієї думки, не треба приховувати доказу другої.
	Ut si v.g. dicam infinitis locis, si producat Deus res quaspiam, erunt numero infinitae.	Якщо я, наприклад, скажу, що бог створить в нескінченності якісь речі, то вони будуть нескінченні за кількістю.
10	Si quis <i>neget</i> hoc ipsum, non debet pro ratione negationis adducere aliquam infiniti repugnantiam, quia hoc est non directe respondere, et vicissim talibus responsionibus ludere possumus, atque aequae facile utriusque sententiae argumentis poterit satisfieri.	І якщо хтось хоче це заперечити, то не повинен наводити суперечність нескінченного, як аргумент цього заперечення, тому що така відповідь є непрямую. Нею можна забавлятися і одночасно легко задовольняти достатньою мірою докази обох думок.
15	Sed petenda est singularis ratio, cur aut Deus non possit in locis v.g. infinitis creare, aut si creet, cur illae creaturae infinita loca occupantes, non sint et ipsae infinitae.	Але потрібно шукати єдиного доказу причини: чому бог не може, наприклад, створювати нескінченне, або якщо створює, [то] чому ці творіння, займаючи нескінченні місця, не стають самі нескінченними?
20	Nam et hinc aperta sequitur contradictio, quam, qui non amoverit, fateatur se nescire, necesse est, cum utrinque paribus viribus concurratur.	І звідси випливає очевидна суперечність \208\ і якщо хтось її не усуне, то визнає, що безперечно не знає її, адже одна і друга [думки] висувають до певної міри однакові аргументи.
	<i>Caput quartum</i>	<i>Розділ четвертий</i>
25	<i>Proponuntur argumenta negantia infinitum vi divina fieri posse, quantique sint ea ponderis et quid de eorum solutionibus sentiendum sit</i>	НАВОДЯТЬСЯ ДОКАЗИ ПРО ЗАПЕРЕЧЕННЯ БОЖОГО ВТРУЧАННЯ У ВИНИКНЕННЯ НЕСКІНЧЕННОГО, А ТАКОЖ ЇХ ЗНАЧЕННЯ І ВИРІШЕННЯ.
30	Divinae omnipotentiae nihil negari debet, nisi quid inconstans, absurdum sibi ipsi adversum et contradicens clare ostendatur.	Божа всемогутність не повинна нічим заперечуватись, хіба що може виявитися щось хитке, безглузде і таке, що собі самому протилежне і суперечливе.

1 [7]] om. K

2 observavi] observavit K

2 pro] om. K

26 posse] om. P

27 ea] ex P

30 quid] quod K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Приверни те, що я вище розглянув для аргументів цієї і протилежної думки. Для якогось спрощеного аргументу одної думки не треба прикривати аргумент другої.	Adverte, quod et supra obiter observavi pro hujus et contrariae sententiae argumentis, ad infrigendum aliquod argumentum unius sententiae, non debere obtrudi argumentum alterius.	5
Коли, наприклад, скажу: якщо бог виводить у безконечних місцях будь-які речі, то вони будуть числом безконечні.	Ut si v.g. dicam infinitis locis, si producat Deus res quaspiam, erunt numero infinitae.	
Якщо це саме заперечує, то не повинен способом заперечення наводити якийсь спростування безконечного, тому що це значить – відповідати не прямо. І взаємно можемо потішатись такими відповідями, а однаково легко можна б задовольнитися аргументами обох думок.	Si quis <i>negat</i> hoc ipsum, non debet pro ratione negationis adducere aliquam infiniti repugnantiam, quia hoc est non directe respondere, et vicissim talibus responsionibus ludere possumus, atque aequae facile utriusque sententiae argumentis poterit satisfieri.	10
Але треба прагнути до одного смислу: або чому бог не може, наприклад, в безконечних місцях створити, або якщо створює, чому ті творіння, які займають безконечні місця, і самі не є безконечними.	Sed petenda est singularis ratio, cur aut Deus non possit in locis v.g. infinitis creare, aut si creet, cur illae creaturae infinita loca occupantes, non sint et ipsae infinitae.	15
Бо і тут впливає гріке заперечення, яке хто не відвернув би, то необхідно був би таким, що не знає, коли і куди сходяться [аргументи] рівними силами.	Nam et hinc aperta sequitur contradictio, quam, qui non amoverit, /S-189/ fateatur se nescire, necesse est, cum utrinque paribus viribus concurratur.	20
3. Аргументи, якими пояснюється, що безконечне не може бути виведене божественно	[3] <i>Argumenta, quibus contenditur non posse divinitus produci infinitum.</i>	
Запам'ятай: ніщо не повинно бути запереченим божій всемогутності, хіба що те, що виявляється непостійним, абсурдним, самому собі протилежним і заперечним.	<i>Nota:</i> Divinae omnipotentiae nihil negari debet, nisi quid inconstans, absurdum sibi et adversum et contradicens clare ostendatur.	25

9 adducere] abducere A

1 [3]] om. A

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Cum itaque quaeritur, num Deus infinitum sive in extensione, sive in multitudinone, sive in perfectione creare possit, non alias sententiam negativam profiteri licet, nisi firmetur argumentis ad impossibile aut ad absurdum ducentibus, et in contraria sibi assertione contradictionem demonstrantibus, secus in majestatem divinam peccaretur.	Отже, коли виникне питання, чи може бог створити нескінченне, чи то щодо протяжності, чи щодо кількості, чи щодо досконалості, то заперечну думку можна виявити не інакше, хіба що вона підтвердиться доказами, котрі ведуть до неможливого, або до безглуздя і які показують суперечність в протилежному собі твердженні. Інакше це був би гріх стосовно божої величі.
10	Sunt autem hac in re non pauca hujusmodi argumenta, /K-116/ quae ex infinito creato videntur manifeste deducere contradictionem, ex quibus /P-108v/ aliqua hic subjicio.	В цій справі є немало подібних доказів, які виводять суперечність з нескінченного створення /108зв./. Деякі з них я наведу.
15	[1] Hoc, quo aliquid majus est, non est infinitum; sed quidquid a Deo creari potest, potest eo aliquid majus esse; ergo nihil infinitum potest a Deo creari.	Те, від чого є щось більшим, не є нескінченим. А те, що бог може створити, може бути більшим від цього, отже бог не може створити нічого нескінченного.
20	Hoc generale argumentum est, valetque pro rejiciendo omni infinito perperfectionis, extensionis et multitudinis.	Це є загальний аргумент, і він застерігає щодо всякої нескінченної досконалості, протяжності і кількості.
25	Major demonstratur hunc in modum, omne, quod alicubi desinit, habet finem, finitumque est; et omne, quo aliquid majus est, alicubi desinit, ibi videlicet, ubi excedi et superari a majore incipit, ergo etc.	Більший засновок доводять так: все, що де-небудь перестав існувати, має кінець і є скінченим як і кожне те, від чого щось є більше.
	Minor in singulis infinitis per se manifesta est.	Менший засновок є очевидним сам собою в одиничних нескінчених речах.
30	Primo, in infinito perfectionis <i>substantialis</i> producat Deus infinitae perfectionis creaturam.	По-перше, в нескінченній субстанційній досконалості. Якщо бог створить речі нескінченної досконалості,

5 impossibile] impossibilem K

17 nihil] nil K

24 omne] hoc K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Отже, коли питається, чи бог може створити безконечне або в протилежності, або в багаточисельності, або в досконалості і немає інших, то визнається негативна думка, якщо вона не підсилюється аргументами, які ведуть до ймовірного, або до абсурдного і які доводять протилежне в протилежному для себе твердженні – інакше був би гріх проти божої величності.	Cum itaque quaeritur, utrum Deus infinitum sive in extensione, sive in multitudie, sive in perfectione creare possit, non alias sententiam negativam profiteri licet, nisi firmetur argumentis ad impossibile aut ad absurdum ducentibus, et in contraria sibi assertionem contradictionem demonstrantibus, secus in majestatem divinam peccaretur.	5
Однак у цій справі є численні аргументи /120/ такого типу, які для створеного безконечного здаються явною протилежністю. Деякі з них тут наводжу.	Sunt autem hac in re non pauca hujusmodi argumenta, quae ex infinito creato videntur manifeste deducere contradictionem, ex quibus aliqua hic subjicio.	10
Перше – це коли щось більше від чогось, то воно не є безконечним; але будь-що може бути створене богом, і щось може бути більшим від нього, отже, ніщо безконечне не може бути створене богом.	<i>Primum, id, quo aliquid majus est, non est infinitum; sed quidquid a Deo creari potest, potest eo majus aliquid esse; ergo nihil infinitum potest a Deo creari.</i>	15
Це – головний аргумент, і він має силу відкидати всяке безконечне досконалості, також протяжності і багаточисельності.	Hoc generale argumentum est, valetque pro rejiciendo omni infinito perfectionis, scilicet extensionis et multitudinis.	20
Більший засновок доводиться так: все, що будь-де припиняється, має кінець, і є кінечним, а все, що більше від нього, є безконечним.	Major demonstratur hunc in modum, omne quod alicubi desinit, habet finem, finitumque est, at omne /A-185/ quo aliquid majus est, <i>non est infinitum.</i>	
Менший засновок: у поодиноких безконечних – ясне саме по собі.	Minor in singulis infinitis per se manifesta est.	25
По-перше: у безконечному досконалості сутності бог виводить творіння безконечної досконалості.	Primo, in infinito perfectionis <i>essentialis</i> producat Deus infinitae perfectionis creaturam.	

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	Quaero: vel potest aliam producere saltem uno gradu perfectiorem vel non?	то запитую, чи може створити інше, досконаліше бодай на один ступінь, чи ні?
5	Si non, ergo exhauriretur <i>omnipotentia</i> Dei, et est aliquid tale, ubi illa virtutis suae limites habeat, quod absurdum est.	Якщо ні, то вичерпується всемогутність бога, і є щось таке, де вона має межі своєї здатності, що є безглуздом.
	Si vero potest, ergo hoc primum non erit infinitum. Erit enim minus illo, quod perfectius producere Deus potest.	Якщо справді може, то це перше не буде нескінченним, бо буде менше від ще досконалішого, яке може створити бог.
10	Hoc modo et de aliis infinitis argumentari licet, tamen singulariter de uno quoque dicendum est.	Таким чином можна доводити і про інші нескінченності і окремо про кожне так слід сказати.
15	Secundo, in infinito ergo extensionis producantur duae lineae rectae, quarum una in utramque partem infinite extendatur; altera in unam tantum, v.g. orientem versus, ab occasu vero habeat initium, tunc haec ad unam tantum partem infinita minor est illa, quae utrinque infinita est, ergo non est infinita.	По-друге. Якщо провести дві прямі лінії, нескінченно протяжні, з яких одна простягається нескінченно в обидва боки, а друга – тільки в один бік, а саме на схід, бо з заходу має початок, тоді та нескінченна в один бік менша від тієї, що є нескінченна в обидва боки, отже, не є нескінченною. ²⁰⁹
20	Neque tamen illam alteram utrinque infinitam esse revera infinitam sic demonstratur.	Але й та, друга, нескінченна в обидва боки, не є в дійсності нескінченною. Доводиться так.
25	Producatur tertia linea non recta verum curva, sinuosa et flexuosa, pariter tamen in utramque partem infinite extensa, tunc recta illa, quam diximus <i>utrinque</i> infinitam esse, minor erit, quam sinuosa.	Проведемо третю лінію, справді не пряму, але криву, дугоподібну та зігнуту, але протяжну до нескінченності в обидва боки, тоді та третя, про яку ми сказали, що є в обидва боки нескінченною, менша від дугоподібної.
30	Siquidem, ut Archimedes apud Christophorum Clavium recte docet: linea recta est minima earum, quae eosdem habent terminos.	Тому що Архімед, як передає Христофор Клавій ¹¹ , правильно навчас, що пряма лінія є найменшою з тих, що мають ті самі межі.
	Licet ergo duae dictae lineae non habere terminos dicantur, tamen, quia una minor est altera, minor erit terminata.	Хоча дві проведені лінії не мають, як здається, меж, однак тому, що одна є менша від другої, то ця менша буде обмеженою.

8 perfectius] saltem uno gradu *add.* K

14 una] *add. unum verbum sed illeg.* K

15 v.g. ... ad unam *om. (hom.)* K

19 ergo] haec *add.* K

21 infinitam] infinita K

26 utrinque] *om.* K

29 Christoforum] Xristoforum P

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Питаю: чи може вивести інше, хоч би одним ступенем більш досконале, чи ні?	Quaero: vel potest aliam producere saltem uno gradu perfectiorem vel non?	
Якщо ні, то могутність бога вичерпується, і є щось таке, де вона має межі своєї здатності, що є абсурдним.	Si non, ergo exhaurietur <i>potentia</i> Dei, et est aliquid tale, ubi illa virtutis suae limites habeat, quod absurdum est.	5
А якщо може, то це перше не буде безконечним, бо буде меншим від того, що бог може створити більш досконалим, в крайньому разі, на один ступінь.	Si vero potest, ergo hoc primum non erit infinitum. Erit enim minus illo, quod perfectius <i>saltem uno gradu</i> producere Deus potest.	
Таким способом можна аргументувати і про інші безконечні, однак треба говорити поодинокі, про кожне зокрема.	Hoc modo et de aliis infinitis argumentari licet, tamen singulariter de uno quoque dicendum est.	10
Друге: про безконечне протяжності, і воно багатоскладове, бо спершу проводяться дві окремі лінії, одна з яких безконечно простягається в обидва боки, друга – тільки в один, наприклад, на схід, а мала б початок на заході, тоді ця, що тягнеться тільки в один бік, менш безконечна, ніж та, яка з двох є безконечною; отже, ця не є безконечною.	Secundum de infinito extensionis, et quidem multiplex est. Primo, enim producuntur duae lineae rectae, quarum una in utramque partem infinite extendatur; altera in unam tantum, v.g. orientem versus, ab occasu vero habeat initium, tunc haec ad unam tantum partem infinita minor est illa, quae utrinque infinita est, ergo <i>haec non est infinita</i> .	15 20
Однак ані та, ані друга не є безконечною.	Neque tamen illam alteram utrinque infinitam esse revera infinitam sic demonstratur.	
Справді безконечна доводиться так: проводиться третя лінія, не пряма, а крива, звивиста чи ламана, однаково безконечно протягнута в обох частинах, тоді та пряма, яка, ми сказали, є безконечна, буде меншою, ніж звивиста.	Producatur tertia linea non recta verum curva, sinuosa et flexuosa, pariter tamen in utramque partem infinite extensa, tunc recta illa, quam diximus infinitam esse, minor erit, quam sinuosa.	25
Якщо ж, правильно вчить Архімед у Христофора Клавія: «пряма лінія є найменшою з тих, які мають ті самі межі»,	Siquidem, ut Archimedes apud Christophorum Clavium recte docet: linea recta est minima earum, quae eosdem habent terminos.	30
то хай говориться, що дві названі лінії не мають меж, однак тому що одна менша від другої, то менша буде обмежена.	Licet ergo duae lineae dictae non habere terminos dicantur, tamen, quia una minor est altera, minor erit terminata.	35

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Planius <i>denique</i> quamcunque lineam, quae infinite extensa perhibetur, ita finitam esse demonstrabis. Secetur illa linea /P-109/ in duas partes, quae dimidia vel erunt infinita vel finita?	Докладніше в кінці доведемо, що будь-яка лінія, протяжна до нескінченності, називається скінченною. Якщо перетнеш цю лінію на дві частини, /109/ то ті половники будуть або нескінченними, або скінченними.
	Si finita erunt, tota linea non erit infinita, ex finitis enim compositum non potest evadere infinitum.	Якщо будуть скінченними, то ціла лінія не буде нескінченною, бо складене із скінченних не може бути нескінченним.
10	Si vero infinita erunt dimidia, hoc ipso quod dimidia sunt, non erunt infinita. Unumquodque enim eorum minus est, quam tota linea. Atque adeo etiam tota linea non erit infinita, ex finitis enim componetur.	Якщо справді нескінченними будуть половинки, то тим самим, що є половинками, не будуть нескінченними, бо кожне з них буде менше, ніж ціла лінія. І тим більше, ціла лінія не буде нескінченною, бо складається із скінченних.
15	<i>Tertio, in infinito multitudinis clarissime id ipsum ostenditur.</i>	По-третє. В нескінченності щодо величини це буває очевидним.
20	Primo, <i>quia</i> nullus tantus numerus est, cui alius adjici non possit. Ergo quantocunque numero res quaspiam Deus produxerit, poterit huic alias addere, semperque prius productum erit minus posteriore producendo.	По-перше, адже немає жодного такого числа, до якого не можна додати іншого. Отже, якщо бог створив певну кількість речей, то він міг би додати до неї інші. І завжди попередньо створене буде меншим від створеного пізніше.
25	Secundo, producantur v.g. infiniti equi, oculi eorum plures erunt, quam ipsi equi, et adhuc plures pedes et longe major pilorum multitudo.	По-друге, якщо створюється, наприклад, нескінченна кількість коней, то їхніх очей буде більше, ніж самих коней, крім цього ще більше ніг і набагато більше волосся.
30	[2] <i>Simile huic argumento est illud alterum: totum majus est suis partibus, si ergo infinitum esset v.g. in multitudine, vel totidem essent binarii, quot et quaternarii, vel pauciores, vel plures?</i>	Подібним до цього аргументу є і другий. Ціле є більше від своїх частин. Отже, якщо брати нескінченне, наприклад, щодо кількості, то стільки його було б при подвоєнні, скільки і при почетверінні, чи менше чи більше.

1 quamcunque] infinitam *add. sed exp.* K

11 enim] *sup. lin.* PK

17 adjici] abjici K

20 semperque] semper K

27 [2]] *om.* P

29 v.g.] vel K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
По-друге, ширше: будь-яка лінія, яка безконечно протягнута, обмежується так, що можеш довести, що вона кінцева; та лінія розсікається на дві частини, ці половини будуть безконечними чи кінцевими?	<i>Secundo, planius quamcunque lineam, quae infinite extensa perhibetur, ita finitam esse demonstrabis. Secetur illa linea in duas partes, quae dimidia vel erunt infinita vel finita?</i>	5
Якщо кінцевими, то ціла лінія /121/ не буде безконечною, бо із кінцевих не може виникнути складене безконечне.	Si finita erunt, tota linea non erit infinita, ex finitis enim compositum non potest evadere infinitum.	
А якщо половини будуть безкінечними, то тим самим, що є половинами, не будуть безкінечними, бо якийсь одне з них є меншим, ніж ціла лінія, і тому ціла лінія не буде безконечною, бо складається з кінцевих.	Si vero infinita erunt dimidia, hoc ipso quod dimidia sunt, non erunt infinita. Unumquodque enim eorum minus est, quam tota linea. Atque adeo etiam tota linea non erit infinita, ex finitis enim componetur.	10
	ТЕКСТ НА С. 91	

2 extensa] extenta A

11 Unumquodque] etiam *add. A lec. dub.* (em)

11 enim] *om. A*

11 eorum] *sup. lin. S : om. A*

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	Si totidem, ex<a>equarentur ergo partes suis totis.	Якщо так, то частини дорівнювали б своєму цілому.
5	Si pauciores, ergo partes superarent sua tota, <i>plures enim partes esse debent, quam tota, cum haec ex illis componantur.</i>	Якщо було б менше, то частини перевищували б своє ціле, бо більше частин повинно бути, ніж цілого, тому що воно з них складається.
10	<i>Quod si essent plures binarii, quam quaternarii, quaternariorum numerus utpote minor numero binariorum non esset infinitus, cum tamen numerus quaternariorum in una eademque multitudine tantumdem valet, quantum et binariorum numerus, ergo, totus ille numerus esset finitus et infinitus, quod est absurdum.</i>	Отже, якщо було б більше бінаріїв, ніж кватенаріїв, то кількість кватенаріїв, оскільки [вона] є меншою за кількість бінаріїв, не була б нескінченною, бо тоді кількість кватенаріїв в одній і тій величині означає і таку ж кількість бінаріїв. Отже, ціле число було б скінченим і нескінченим, що є безглуздя.
15	Facile idem applicari potest infinito extensionis, nam si linea infinita bifariam dividatur, unumquodque dimidium vel erit aequale toti lineae, vel minus ipsa?	Це саме можна легко застосувати і до протяжності у нескінченність, бо якщо нескінченну лінію поділити на дві частини, то кожна частина окремо буде рівна цілій лінії, або менша від неї.
20	Si aequale, totum ergo non erit majus suis partibus. Si minus, ergo hoc ipso, quod minus est, non erit infinitum, neque ergo linea, quae ex finitis constabit, infinita erit.	Якщо буде рівною, то ціле не буде більше від своїх частин, якщо меншою, то не буде нескінченною, отже, і лінія, яка складається із скінчених, не буде нескінченною.
	текст на с. 86, ряд. 30-36; с. 88; с. 90, ряд. 1-9	

1 exaequarentur] exequarentur PK 4 partes esse] inv. K 4 debent] suas K
8 numero binariorum] inv. K 21 erit] est K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
	текст на с. 93, ряд. 1-24	
<p>По-третє: якби бог провів якусь лінію в безконечне, то міг би в якійсь частині її сто, наприклад, чи тисячу пальмів вирубати, чи зламати, і якщо це зробив, то вимагалось б, щоб провів ще проміжні лінії, і щоб поєднав взаємно, з чого випливають два абсурди.</p>	<p><i>Tertio</i>, si Deus in infinitum aliquam lineam extendisset, posset in aliqua <i>illius</i> parte centum v.g. vel mille palmos excidere et ejicere. Hoc si fecisset, postulatur, ut lineae interruptae <i>residuas</i> partes adduceret sibi mutuo et conjungeret. Ex quo duo absurda sequuntur</p>	5
<p>Перший: безконечне може рухатись, бо ті віддалені лінії не інакше можуть бути зведені, як рухом.</p>	<p><i>Primum</i>, infinitum moveri posse, illae enim avulsae lineae non aliter adduci possent, nisi per motum.</p>	10
<p>Другий: те безконечне тим самим виходить кінцевим; бо коли ті лінії зближуються, то обидві залишають після себе якийсь проміжок, одна, наприклад, на схід, друга – на захід, а де залишається проміжок, лінія кінчається.</p>	<p><i>Secundum</i>, infinitum illud hoc ipso evasurum finitum, nam dum ad sese lineae illae adducerentur, utraque aliquid post se spatium relinquisset, altera v.g. ad ortum, altera ad occasum, <i>et ubi reliquisset finiretur</i>.</p>	15
<p>По-четверте: якби бог створив безконечну лінію, то згорнув би її в круглу фігуру так, щоб утворилося коло, отже, з безконечного може виникнути кінечне, що є абсурд; і це очевидно випливає, бо всяка фігура має межі, отже, і коло.</p>	<p><i>Quarto</i>, creet Deus lineam infinitam, eamque convolvat in figuram rotundam, ita ut fiat circulus. Sequitur ex infinito evadere posse finitum, quod est absurdum, id vero sequi manifestum <est>, omnis enim figura habet terminos, ergo et circulus.</p>	20

	Прокопович, 1707-09	Прокопович, 1980
	текст на с. 86, ряд. 30-36; с. 88; с. 90, ряд. 1-9	

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	[3] <i>Alia magis singularis argumenta sunt contra infinitum extensionis et alia contra infinitum multitudinis.</i>	/210/ Є окремі докази проти протяжності в нескінченність, а також проти нескінченності щодо величини.
5	<i>Contra extensionis infinitum hoc est in primis.</i>	Проти протяжності в нескінченність є перш за все такий [доказ].
10	<i>Si Deus creasset infinitae molis g<y>gantem, /109v/ ille finitus et infinitus esset? Infinitus ut /K-116v/ dicitur, finitus, quia haberet plantam et verticem, sinciput et occiput, partem anteriorem et tergum, quae utique sunt termini.</i>	Якщо бог створив би велетня нескінченної величини, то він [велетень] був би скінченим і нескінченим. Нескінченим за назвою і одночасно скінченим, бо мав би ноги і голову, обличчя і потилицю, груди і спину, які безумовно є межами.
15	<i>Deinde nasus ad pedes non pertingeret, et a fronte ad summitatem nasi minus spatium esset, quam ab eadem fronte ad pedes, cumque a fronte musca progrediretur versus pedes, utique dum veniret ad nasum, non dum ad pedes perveniret, illud itaque brevius esset iter, et</i>	І ніс не торкався б ніг, і від чола до кінця носа віддаль була б меншою, як від того самого чола до ніг. І коли б муха летіла від чола до ніг, то прийшла б до носа швидше, ніж до ніг. Та дорога була б коротшою і скоріше можна було б пройти ту, ніж цю.
20	<i>ci<t>ius conficeretur, quam hoc.</i>	
	<i>Denique vel haberet figuram corporis humani, vel non?</i>	І, нарешті, чи мав би фігуру він людського тіла, чи ні?
25	<i>Si non haberet, contra hypothesim est, postulatur enim creari posse g<y>gantem hominem humana statura praeditum et non videtur iniquum postulatum. Quod si figuram haberet, haberet ergo molis suae circumscriptionem et terminationem, hoc ipsum enim figura est.</i>	Якщо не мав би, то це було б проти припущення, бо вимагалось, що [бог] може створити людину-велетня, наділеного людського будовою, а протилежної вимоги не було. Якщо він мав би фігуру, то мав би, отже, обмеження свого тіла, бо ним є фігура.
30	[4] <i>Si in infinitum aliquam lineam Deus extendisset, posset in aliqua ipsius parte centum v.g. vel mille palmos excindere et ejicere. Hoc si fecisset, postulatur, ut lineae interruptae partes residuae</i>	Якщо б бог, простягаючи у нескінченність якусь лінію, вирвав сто, або тисячу пальмів у якійсь її частині і викинув, то тоді було б необхідно, щоб він взаємно зблизив частини перерваної лінії, що залишились, і їх з'єднав. З цього впливають дві недоречності.
35	<i>adduceret sibi mutuo et conjungeret. Ex quo duo absurda sequuntur.</i>	

7 gygantem] gigantem PK

8 Infinitus²... pag. 88, lin. 6 illae adducuntur] *al. man. K*

13 pertingeret] pertingere K

14 fronte] fronto P

16 progrediretur] progrediretur K

17 pedes] pedus K

18 perveniret] adveniret K

19 iter] inter K

20 citius] cicius PK

24 gygantem] gigantem PK

33 ejicere] reicere K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
<p>По-шесте: якби бог створив гіганта безконечної маси, той був би конечним і безконечним, безконечним як говорить, а конечний тому, що мав би низ і вершину, нижню половину голови, передню частину і спину, які всі є границями.</p>	<p><i>Sexto, creet Deus infinitae molis gygantem, ille finitus et infinitus esset? Infinitus ut dicitur, finitus, quia haberet plantam et verticem, sinciput et occiput, partem anteriorem et tergum, quae utique sunt termini.</i></p>	5
<p>Потім, ніс не звисав би до ніг, і від лоба була б менша відстань до носа, ніж від того ж лоба до ніг, і коли муха буде лізти від лоба до ніг, то прийде до носа не так, як дійде до ніг та дорога була б коротшою, і швидше здолалася б, ніж ця.</p>	<p><i>Deinde nasus ad pedes non pertingeret, et a fronte ad summitatem nasi minus spatium esset, quam ab eadem fronte ad pedes, cumque a fronte musca progredetur versus pedes, utique dum veniret ad nasum, non dum ad pedes perveniret, illud itaque brevius esset iter, et citius conficeretur, quam hoc.</i></p>	10
<p>Нарешті, чи мав би вигляд людського тіла чи ні?</p>	<p><i>Denique vel haberet figuram corporis humani, vel non?</i></p>	15
<p>Якби не мав, то є проти гіпотези, бо вимагається, що може створити гіганта-людину, наділеного людською статурою і не здається нерівним постулат: якщо щось має фігуру, то має обриси і межі своєї маси; а це саме й є фігурою.</p>	<p><i>Si non haberet, contra hypothesim est, postulatur enim creari posse gygantem hominem humana statura praeditum et non videtur iniquum postulatum. Quod si figuram haberet, haberet utique molis suae circumscriptionem et terminationem, hoc ipsum enim figura est. /S-190/</i></p>	20
	<p>ТЕКСТ НА СС. 83, 85</p>	

10 progredederetur] progrediretur AS

13 brevius] corr. A

17 hypothesim] hypothesem A

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	<i>Primo</i> , infinitum moveri posse, illae enim avulsae lineae non aliter adduci possent, nisi per motum.	По-перше, нескінченність може бути порушеною, бо поділені лінії не інакше можна звести, як тільки рухом.
5	<i>Secundo</i> , infinitum illud hoc ipso evasurum finitum, nam dum ad sese lineae illae adducerentur, utraque aliquid post se spatium relinqueret, altera v.g. ad ortum, altera ad occasum.	По-друге, та нескінченність тим самим стала б скінченністю, бо коли лінії зближалися, кожна залишила за собою якийсь простір, і один був би на сході, а другий на заході.
10	[5] Creet Deus lineam infinitam, eamque convolvat in figuram rotundam, ita ut fiat circulus. Sequitur ex infinito evadere posse finitum, quod est absurdum, id vero sequi manifestum est, omnis enim figura habet terminos, ergo et circulus.	Якщо бог створить нескінченну лінію та надасть їй круглої форми, то виникне коло. Виходить, що з нескінченного може виникнути скінченне, а це є безглуздя. Це справді буває, і кожна така фігура має межі, отже, і є колом.
15 20 25	[6] Producat Deus inifinitam pyramidem, illius transversae a latere ad latus ductae lineae ab acumine non sunt infinitae, secus non esset pyramis, ad basim vero debent esse aliquae infinitae. Cum enim infinita sit aliqua pyramis, laterales ejus lineae in infinitum extensae, /P-110/ infinite <i>inter se</i> dissident, adeoque et infinitum <i>inter se</i> spatium comprahendunt, ergo et lineae per tale spatium ductae infinitae erunt.	Якщо бог створить нескінченну піраміду: її поперечні лінії проведені від однієї сторони до іншої, починаючи від вершини, не є нескінченні, інакше піраміда не була б пірамідою. При основі повинні бути деякі нескінченні лінії, простягнені в нескінченне /110/ нескінченно від себе віддалені і тому і нескінченний займають між собою простір. Отже, і лінії, проведені через такий простір, будуть нескінченними.
30	Quaero itaque inter transversas lineas pyramidis, quarum aliae finitae, aliae infinitae sunt, vel est aliqua maxima omnium finitarum et ultima ex finitis, ita ut jam post ipsam nulla finita, sed prima infinita sit, vel nulla talis est in tota pyramide.	Чи є між поперечними лініями піраміди, з яких одні є скінченні, а інші нескінченні, хоч якась найбільша і остання з усіх скінченних такою, що вже після неї немає жодної скінченної, але чи є перша нескінченна? Чи немає жодної нескінченної?

2 non aliter] naturaliter (!) K

6 post] per K

8 occasum] et ubi reliquisset finiretur. *add.* K

10 convolvat] involat K

13 est] *om.* K

18 pyramis] piramis P

19 esse aliquae] *inv.* K

20 aliqua] *om.* K

20 pyramis] piramis P

22 dissident] discident K

24 tale] tales K

27 pyramidis] piramidis P

29 finitis] infinitis K

32 pyramide] pipamide P : *corr.* ex pyramida K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
	текст на сс. 83, 85	

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Si nulla est, igitur nulla est infinita, nam si infinita aliqua esset, deberet ante ipsam esse aliqua maxima finitarum, ergo et non infinite dissident laterales p<y>ramidis lineae, nec infinite igitur extenduntur, atque adeo neque ipsa pyramis infinita est, quod contra hypot<h>esim.	Бо коли б була якась нескінченна, то повинна бути перед нею якась найбільша із скінченних. Отже, і нескінченно віддалені є бічні лінії піраміди і не простягаються нескінченно, і так само сама піраміда не є нескінченною. А це є проти при211\пущення.
10	Quod si aliqua talis est, ergo prima infinita, quae proxime sequitur maximam et ultimam finitarum, infinita facta est adjectione unius vel duorum tantum punctorum. Ita enim in pyramide transversae lineae crescunt, nam ipsum acumen in punctum desinit, deinde duo puncta lineam constituunt tum tria, postea quatuor et sic consequenter.	Якщо така лінія існує, то перша є нескінченною, і вона виступає зразу ж за найбільшою і останньою зі скінченних. Вона стала нескінченною внаслідок приєднання однієї або двох тільки точок, бо так само в піраміді поперечні лінії збільшуються тому, що сама вершина закінчується точкою, потім дві точки утворили лінію, тоді три, потім чотири і так далі.
15	Unde patet quantum admissio infinito, absurdum admittendum est.	Звідси зрозуміло, що допустити нескінченне є безглуздом.
	текст на сс. 80, ряд. 17-31	

3 aliqua maxima] inv. K   4 pyramidis] piramidis PK
6 pyramis] piramis P   7 hypothesim] hypotesim PK
10 finitarum] lineam add. K   14 duo] sup. lin. K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
	текст на сс. 83, 85	
Третій аргумент є про безконечне великої кількості, цей рівно ж багатоскладовий; бо, по-перше: немає жодного такого числа, до якого не могло б бути доданим інше, отже, яким би числом бог не створив будь-які речі, міг би до нього додати інші, і завжди буде перший продукт меншим від наступного продукування, бо меншим є без додавання, ніж з додаванням.	<i>Tertium de infinito multitudinis argumentum est, idque pariter multiplex. Primo, enim nullus tantus numerus est, cui adjici aliquid non possit. Ergo quancumque numero res quaspam Deus produxerit, poterit huic alias addere, semperque prius productum erit minus posteriore producendo, minus enim est sine addito, quam cum addito, proinde numquam potest produci infinitum, cui scilicet nihil addi possit.</i>	5 10
По-друге: створюється, наприклад, безконечна кількість коней, їх очі будуть більш численними, ніж самі коні, і також більш численні ноги і набагато більша кількість шерсті.	Secundo, producantur v.g. infiniti equi, oculi eorum plures erunt, quam ipsi equi, et adhuc /A-186/ plures pedes et longe major pilorum multitudo.	
По-третьє: ціле більше від своїх частин; отже, якщо безконечне, наприклад, було б у багаточисельності, то чи стільки ж було б половинок, чи четвертинок, чи менше, чи більше?	<i>Tertio, totum majus suis partibus, si ergo infinitum esset v.g. in multitudine, vel totidem essent binarii, quot et quaternarii, vel pauciores, vel plures?</i>	15

	Прокопович, 1707-09	Прокопович, 1980
	текст на с. 82	
	текст на с. 94, ряд. 9-11	
	текст на с. 94, ряд. 4-8	

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Якщо стільки ж, то, отже, частини дорівнюють своїм цілим; якщо менше, то частини перевищують своє ціле, тобто половини були б численнішими, ніж четвертини, що, очевидно, є абсурдним, коли містить дві половини, і тому повинно бути більше /123/ четвертинок, ніж половинок. Число половинок як менше числа четвертинок, не було б безконечним, але, коли число четвертинок в одній й тій самій багаточисельності є таким, як і число половинок, то це ціле число було б кінцевим і безконечним, що є абсурдним;	Si totidem, exaequantur ergo partes suis totis. Si pauciores, ergo partes superarent sua tota, <i>id est, binarii plus valerent, quam quaternarii, quod est manifeste absurdum, cum quaternarius contineat duos binarios, ac proinde plures debet esse binarii, quam quaternarii, quaternariorum numerus utpote minor binariorum numero non esset infinitus, cum tamen numerus quaternariorum in una eademque</i>	5 10
легко можна викласти це саме щодо безконечного протяжності, бо якщо безконечна лінія ділиться на двоє, то чи одна з половинок буде рівною цілій, або меншою від неї, або більшою?	Facile idem applicari potest infinito extensionis, nam si linea infinita bifariam dividatur, unumquodque dimidium vel erit aequale toti lineae, vel minus ipsa, <i>vel majus.</i>	15
Якщо рівна, то ціле не буде більшим від своїх частин; якщо менша, то вже через те, що є меншою, не буде безконечною, а тому і лінія, яка буде складатися з кінцевих, не буде безконечною; якщо більша, то частина є більшою від цілого, що явно хибне.	Si aequale, totum ergo non erit majus suis partibus. Si minus, ergo hoc ipso, quod minus est, non erit infinitum, <i>atque adeo neque linea, quae ex finitis constabit, erit infinita. Si majus, pars major esset toto, quod aperte falsum est.</i>	20 25
По-четверте: здається, доведено, що наймовірним є безконечне в протяжності, отже треба сказати, що воно є наймовірним у числі.	<i>Quarto, demonstratum esse videtur impossibile esse infinitum in extensione, ergo impossibile dicendum est etiam in numero.</i>	
Консеквенція ясна, бо коли безконечна лінія ділиться на малі частини, то число їхнє буде безконечним, і навпаки, якщо безконечні дискретні кількості збираються в одне безперервне, то творять безконечне.	<i>Consequentia patet, quia quemadmodum si linea infinita secetur in parvas partes, illarum numerus infinitus erit, ita econtra, si infinitae discretas quantitates in unam continuam coalescant, infinitam efficient.</i>	30

16 bifariam] *corr. ex binariam A*33 infinitae] *infinite corr. ex infinitae A*

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	[7] <i>De infinito multitudinis iterum singularis est difficultas, quae quidem ex difficultate infinitae extensionis desumitur.</i>	Щодо нескінченної величини знову виникає певна трудність. Вона впливає із трудності протяжності у нескінченність.
5	<i>Nam si linea infinita secetur in parvas partes, illarum numerus infinitus erit, et econtra, si infinitae discretas quantitates in unam continuam coalescant, infinitam efficiunt.</i>	Бо коли нескінченна лінія перетинається на малі частини, то їх число буде нескінченним, і навпаки, якщо нескінченне розчленоване число з'єднується в одну неперервність, то виникає нескінченна лінія.
10	<i>Cum autem demonstratum esse videtur impossibile esse infinitum in extensione, impossibile etiam dicendum est in numero.</i>	А оскільки доведено, що протяжність у нескінченність є неможливою, то слід сказати, що неможливою вона є і щодо кількості.
	[8] <i>Deinde impossibilis est numerus cui aliquid plus addi non possit, ergo est impossibilis infinita multitudo .</i>	8. Далі, неможливе є число, до якого неможливо додати дещо більше. Отже, неможливою є нескінченна величина.
15 20	<i>Antecedens per se patet, consequentia bona est, cui enim aliquid addi potest, hoc non est infinitum, tum quia minus est sine addito, quam cum addito, tum quia omne infinitum est omnium, ut ita dicam maximorum maximum, nihil enim majus esse potest, quam quod finem non habet.</i>	Антецедент є очевидним сам собою, висновок є правильним. Оскільки до нього можна дещо додати, воно не є нескінченним, тому що без додавання воно є меншим, ніж коли до нього додали. Адже всяке нескінченне є з усіх, як кажуть, найбільших найбільше, бо ніщо не може бути більшим від того, що немає кінця.
	<i>Non est autem maximum, cui aliquid addi potest et quo aliquid majus est.</i>	Не є, однак, найбільшим те, до чого дещо можна додати, і від якого щось інше є більшим.
25	<i>Hoc argumentum contra omne multitudinis /P-110v/ infinitum, sive materialium sive immaterialium rerum aequae pugnat.</i>	Цей аргумент спрямований /110зв./ проти нескінченної величини і має однакове значення, як щодо матеріальних, так і нематеріальних речей.
30 35	[9] <i>Denique faciamus hanc hypothesim, producat Deus infinitos homines et singulis dentur singuli nummi aurei, sequitur hinc unumquemque eorum hominum, nullo excepto, posse sibi accipere denos aureos non ex alio quopiam thesauro, sed ex eodem ipso numero nummorum, quorum singulos singuli prius habuisse dicebantur, quod plane absurdum /K-117/ et ridiculum est.</i>	9. Нарешті, зробимо таке припущення: нехай бог створить нескінченну кількість людей і кожному дасть по одному нуму ¹² золота, тоді виходить, що кожен з цих людей [без винятку] може одержати по десять золотих не із якоїсь іншої скарбниці, але з тієї самої кількості монет [сестерціїв] ¹³ , з яких, як сказано, кожен мав раніше. А це є просто безглуздя і смішним.

1 De infinito ... 36 absurdum] *al. man.* K14 infinita multitudo] *inv.* K

24 omne] omnem P

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
	текст на с. 93, ряд. 31-34	
	текст на с. 93, ряд. 26-29	
<p>По-п'яте, зробимо отаку гіпотезу: якби бог безконечно створював людей, і поодиноким давались би золоті монети, значить, кожний з цих людей, без всякого винятку, міг би взяти собі дві золоті монети не з якогось іншого скарбу, а з того самого числа монет, з якого говорилося, поодинокі спершу мали по одній, що є дуже абсурдним і смішним.</p>	<p><i>Quinto, denique faciamus hanc hypothesim, producat Deus infinitos homines et singulis dentur singuli nummi aurei, sequitur hinc unumquemque eorum hominum, nullo excepto, posse sibi accipere duos aureos non ex alio quopiam thesauro, sed ex eodem ipso numero nummorum, quorum singulos singuli prius habuisse dicebantur, quod plane absurdum et ridiculum est.</i></p>	<p>5</p> <p>10</p>

---

1 denique] om. A

2 hypothesim] hypotesim A

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Probatur autem consequentia, auferantur illi aurei a singulis et universis hominibus atque in unum cumulum conjiuntur, deinde veniant iterum omnes illi homines et singuli non singulos jam verum denos aut centenos <i>nummos</i> accipiant.	Висновок доводять так: заберімо від усіх без винятку людей ці золоті гроші і складімо їх разом. Потім хай придуть знов усі ці люди, і кожен вже одержить не по одному, але по десять або навіть по сто монет.
	Quaero, vel illi nummi sufficient, ut quilibet denos aut centenos accipiat vel non?	Питаю, чи цих грошей вистачить, щоб кожний одержав по десять або по сто, чи ні?
10	Si sufficient, bene ergo dixi tale absurdum sequi.	Якщо вистачить, то я добре сказав, що це є абсурдом, а якщо справді не вистачить?
	Si vero non sufficient, finitus ergo eorum numerus erit, infinitum enim non potest unquam exauriri.	Отже їх число буде скінченним, тому що нескінченне ніколи не може вичерпатися.
15	Ex quo sequitur <i>hominum</i> quoque illorum finitam fore multitudinem, dum aequalis fuerit numero aureorum, singulis enim singuli aurei tribuebantur.	З цього випливає, що й кількість цих людей буде скінченною, бо буде рівною кількості золотих монет, адже кожний отримає по одній.
20	Hunc in modum possunt plura alia excogitari argumenta, verum et haec satis sunt.	Таким способом можна видумати багато інших доказів, але справді і цих досить.

2 et] *corr. ex* aut K

3 conjiuntur] coniciantur K

6 aut] *etiam add.* P

6 nummos] *om.* K

7 sufficient] sufficient K

10 dixi] *sup. lin.* P

12 sufficient] sufficient K

15 quo] *quam* P

15 quoque illorum] *inv.* K

17 aureorum] *aureo* K

20 verum] *vel* K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
А доводиться консеквенція: відбираються ті золоті монети поодиноких і всіх людей і скидаються до купи; потім приходять знову всі ті самі люди і поодинокі вже беруть не по одній, а по десять чи по сто.	Probatur autem consequentia, auferantur illi aurei <i>nummi</i> a singulis et universis hominibus atque in unum cumulum conjiciantur, deinde veniant iterum omnes illi homines et singuli non singulos jam verum denos aut centenos accipiant.	5
Питаю: чи вистачить цих монет, щоб будь-які брали по десять або по сто, чи ні?	Quaero, vel illi nummi sufficient, ut quilibet denos aut centenos accipiat vel non?	
Якщо вистачить, – отже, я добре сказав, що це абсурд.	Si sufficient, bene ergo dixi tale absurdum sequi.	10
А якщо не вистачить? отже, їхнє число буде кінцевим, бо безкінечне ніколи не може бути вичерпанним.	Si vero non sufficient, finitus ergo eorum numerus erit, infinitum enim non potest unquam exhauriri.	
З цього випливає, що для кожного з них число людей буде кінцевим, коли рівним буде число золота, бо поодиноким наділялися поодинокі монети.	Ex quo sequitur <i>hominem</i> quoque illorum finitam fore multitudinem, dum aequalis fuerit numero aureorum, singulis enim singuli aurei tribuebantur.	15
В такий спосіб можна видумати багато аргументів, але досить і цих.	Hunc in modum possunt plura excogitari alia argumenta, verum et haec satis sunt.	20

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	[10] Videamus jam, quod ad haec respondeatur .	Відповідно. Погляньмо, що на це відповідають.
5 10 15	Rodericus Arriaga, qui priorem affirmativam sententiam asstruere contendit, ut sese praemuniat ab inevitabili telo primi argumenti, docet initio disputationis de infinito advertendum esse unum infinitum esse majus altero, et probat, ut ipse ait, clare per ea omnia, per quae etiam nos probavimus, omnino, si infinitum aliquid esset, sequi unum <i>confore</i> majus altero, quia medietates infiniti essent infinitae, et tamen minores essent, quam totum, <i>quia</i> hominum infinitorum oculi plures numero essent, quam ipsi homines etc. et ita putat <i>se</i> facile eludere argumentum, sed frustra.	Родерік Арріага, який старається подати ствердну думку, щоб захистити себе від непереконливого удару першого доказу, навчав, що на початку диспуту про нескінченне треба зауважити, що одне нескінченне є більше від другого. І доказує, як сам каже, ясно цим всім, чим також і ми (взагалі довели, що коли щось було б нескінченне, тобто одне було більше від другого, бо нескінченні половинки були б нескінченними, однак меншими від цілого, бо нескінченна кількість очей була б більшою від нескінченної кількості людей. І він вважає, що легко покінчив з цим аргументом, але даремно.
20	Primo, quia loquitur de infinito tamquam de possibili <i>vel</i> existente, de quo ipso quaestio est, unde juxta morem dialecticorum negatur ipsi suppositum.	По-перше, тому що говорить про нескінченне так, як про можливе або існуюче. Але саме про це йдеться і разом з діалектиками заперечується сама постановка цього питання.

-
- 1 quod] quid K
  - 2 respondeatur] respondeat K
  - 3 Rodericus] Fidericus K
  - 3 qui] quid P
  - 4 sententiam asstruere] *inv.* K
  - 4 asstruere] asstrueret (?) K
  - 5 contendit] *om.* K
  - 6 inevitabili] inevitabilo K
  - 6 primi argumenti] *inv.* K
  - 10 per] et K
  - 12 confore] fore K
  - 13 infiniti] *corr. ex* infinitae K
  - 14 quia] et K
  - 17 se] *om.* K
  - 18 infinito tamquam] *inv.* K
  - 18 tamquam] tanquam K
  - 19 possibili] *corr. ex* impossibili K
  - 19 vel] aut K
  - 20 unde] *om.* K
  - 21 ipsi] *corr. ex* ipsi K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
4. Пояснення вищесказаних аргументів і спростування пояснень	<i>[4] Solutiones argumentorum supradictorum et confutationes solutionum.</i>	
Погляньмо, що на це відповідають.	Videamus jam, quod ad haec respondeatur	
Родерік Арріага, який стверджує, що доповнює попередню стверджувальну /124/ думку і захищається від неминучої зброї першого аргументу, вчить на початку диспуту про без: кінечне, що треба дізнатися, що одне безкінечне більше від другого, і доводить (як сам сказав) ясно всім отим, чим ми довели. Взагалі, якби безкінечне було якесь таке, то саме одне буде більше від другого, тому що половини безкінечного були б безкінечними і, однак, були б меншими від цілого. І очі безкінечних людей були більш численні, ніж самі люди, і т. д. І так, він вважає, легко відхилятися від аргументу, але даремно.	Rodericus Arriaga, qui priorem affirmativam adstruere sententiam contendit, ut sese praemuniat ab inevitabili telo primi argumenti, docet initio disputationis de infinito, advertendum esse, unum infinitum esse majus altero, et probat (ut ipse ait) clare per ea omnia, per quae etiam nos probavimus, omnino, si infinitum aliquid esset, sequi unum fore majus altero, quia medietates infiniti essent infinitae, et tamen minores essent, quam totum, et hominum infinitorum oculi plures numero essent, quam ipsi homines etc. et ita putat facile eludere argumentum, sed frustra.	5 10 15
По-перше: тому що говориться про безкінечне як ймовірне й існуюче, про нього є питання, звідки, за звичаєм діалектиків, заперечується те, що йому підлягає.	Primo, quia loquitur de infinito tamquam de possibili aut existente, de quo ipso quaestio est, unde juxta morem dialecticorum negatur ipsi suppositum.	20

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Secundo, ob hoc ipsum, quod ex infinito inaequalitas ista sequitur, infinitum ad- /P-111/ mittendum non esse dicimus, inaequalitas enim hujus modi invehit contradictionem, contradicit enim sibi ipsi, qui infinita inaequalia ponit alterum majus, alterum minus, quia minus ibi desinit, ubi majoris excessus incipit, quo nihil clarius esse potest.	По-друге, через те, що із нескінченного впливає нерівність нескінченного /111/ то ми стверджуємо, що її не можна допустити, бо нерівність такого роду вводить суперечність, бо вона суперечить сама собі. Адже [помиляється] той, хто вважає нескінченне нерівним, тобто одне є більшим, друге меншим, бо менше там кінчається, де починається більше і це є очевидним.
10	Arriaga tamen hoc dissimulat, tanquam nunquam audierit.	Однак Арріага на це не звертає уваги, немов би він ніколи про це не чув.
	Tertio, in quaestione de quocumque impossibili similiter cuilibet respondere proclive est.	По-третє, у питанні про будь-що неможливо легко знайти відповідь таким способом.
15 20	Arriaga tenet posse a Deo creari infinitum, unde contraria ipsi sententia falsa et impossibilis est; ego, providens ipsius argumentum, quo opinionem suam confirmare studet, dicam advertendum esse Deum infinitas res non cognoscere, quod Arriagam imitatus clare probare profitebor, nimirum, quia non potest creare infinita, ergo neque cognoscere.	Арріага допускає, що бог може створити нескінченність, і тому протилежна думка для нього є хибною та неможливою. Я ж, передбачаючи його аргумент, яким він намагається утвердити свою думку, скажу, що треба звернути увагу на те, що бог не пізнає нескінченних речей, і, йдучи за Арріагою, заявляю, що це дійсно підтверджую, тому що бог не може створити нескінченного, отже, і не пізнає його.
25 25	Quarto, denique nihil impossibile fingi poterit, si ista valet responsio, impossibile v.g. est esse hominem et bovem simul, dicam tamen esse id possibile, quia vero provideo dicturos adversarios sequi hic idem animal esse rationale et irrationale, praemonebo disputantes, possibile esse, ut idem animal sit rationale et irrationale, quia si idem animal sit homo et bos, erit idem rationale et irrationale.	По-четверте, він не міг створити нічого неможливого, якщо така відповідь має значення. Бо неможливим є, наприклад, те, щоб щось було людиною і волом одночасно, хоч я сказав би, що це є можливим. Тому, передбачаючи слова противників, що з цього впливає можливість однієї й тієї ж істоти бути розумною і нерозумною, я застерігаю диспутуючих, що можливо, щоб та сама істота була розумною та нерозумною, бо якщо та сама істота є людиною і волом, то вона буде розумною і нерозумною.

12 de] *sup. lin.* K

13 impossibili] possibili K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
По-друге: саме через те, що з безконечного виходить ота нерівність, кажемо, що безконечне не треба допускати, бо нерівність такого типу натрапляє на суперечність, і суперечить собі сам, хто допускає безконечні нерівності – одну більшу, другу меншу: тому що, де допускає більшу, там починає більше відхилення – ясніше цього нічого не може бути.	Secundo, ob hoc ipsum, quod ex infinito inaequalitas ista sequitur, infinitum admittendum non esse dicimus, inaequalitas enim hujus modi invehit contradictionem, contradicit enim sibi ipsi, qui infinita inaequalia ponit alterum majus, alterum minus, quia minus ibi desinit, ubi majoris excessus incipit, quo nihil clarius esse potest.	5
Арріага, однак, це замовчує, ніби ніколи не чув.	Arriaga tamen hoc dissimulat, tanquam nunquam audierit.	10
По-третє: в питанні про всяке неможливе подібно будь-хто може легко відповісти.	Tertio, in quaestione de quocumque impossibili similiter cuilibet respondere proclive est.	
Арріага вважає, що бог може створити безконечне; звідси думка, протилежна йому, хибна й неймовірна. Я, передбачаючи його аргумент, яким намагається зміцнити свою думку, скажу: «Треба зауважити, що бог не пізнає безконечних речей»; бо, імітуючи Арріагу, признаюся, що це ясно доводиться, а саме: тому що не може створити безконечно-го, отже, не може й пізнати.	Arriaga tenet posse a Deo creari infinitum, unde contraria ipsi sententia falsa et impossibilis est, ego, providens ipsius argumentum, quo opinionem suam confirmare studet, dicam advertendum esse Deum infinitas res non cognoscere, quod Arriagam imitatus clare probare profitebor, nimirum, quia non potest creare infinita, ergo neque cognoscere.	15 20
По-четверте, нарешті ніщо неймовірне не може бути створеним, якщо є така відповідь. Неймовірним, наприклад, є бути водночас людиною і волом; скажу, проте, що це є ймовірним, а тому що передбачаю, що будуть такі, які скажуть протилежне, то звідси випливає, що є те ж саме: бути істотою розумною і нерозумною. Передбачаю дискутуючих: чи можливо, щоб одна і та сама істота була розумною і нерозумною, тому що коли одна і та сама істота є людиною і волом, то одне і те саме буде розумним і нерозумним.	Quarto, denique nihil impossibile fingi poterit, si ista valet responsio, impossibile v.g. est esse hominem et bovem simul, dicam tamen esse id possibile, quia vero provideor dicturos adversarios sequi hic idem animal esse rationale et irrationale, praemonebo disputantes, possibile esse, ut idem animal sit rationale et irrationale, quia si idem animal sit homo et bos, utique erit idem rationale et irrationale.	25 30

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Conimbricenses aliam viam in respondendo tenent, lib. 3 Physicorum cap. 8 quaestione 2 articulo 4, majus videlicet et minus non convenire infinito, juxta Platonem in Philebo, quia, juxta Scotum aliosque nonnullos philosophos, quantitas dividitur in finitam et infinitam, finita vero in majorem, minorem et in aequalem; infinitae autem nihil tale congruere.	Коїмбрійці послуговуються іншими методами доказу («Фізика», кн. III, розд. 8, питання 2, § 4). Бо поняття «більше» і «менше» не відповідають поняттю нескінченного, як говорить Платон у «Фіесті». Бо згідно з Скотом та деякими іншими філософами кількість поділяється на скінченну і нескінченну, а скінченна на більшу, меншу і однакову.
10	Unde deducunt in infinito numero binarios comparatos cum quaternariis nec plures nec pauciores esse.	Нескінченній кількості, проте, це не властиво. Звідси роблять висновок, що в нескінченному числі бінаріїв, порівнюючи з кватенаріями, немає ні більше, ні менше.
	Haec quoque responsio nihil melior est superiore.	Однак ця відповідь зовсім не є кращою від попередньої.
15 20	Primo, quia neque nos dicimus infinito inaequalitatem competere, sed ex hoc ipso impossibile infinitum arguimus, quod inaequalitas, quae manifeste infinito repugnat, manifeste sequitur ex admisso infinito, sicuti chimeram impossibilem esse contendimus, quia cum ipsi nec /P-111v/ rationale nec irrationale competat, tamen qui eam admitteret, cogere utrumque simul concedere.	По-перше, позаяк ми кажемо, що нескінченному не притаманна нерівність, і твердимо, що через це нескінченне є неможливим, оскільки нерівність, що суперечить нескінченності, явно впливає з припущеного нескінченного. Так твердимо, що химера ¹⁴ є неможливою, бо їй не є притаманне ані /111зв./ розумне, ані нерозумне. А той, хто допускає її [існування] змушений одночасно визнати одне і друге.
25	Non aliter quodcumque impugnamus impossibile, nisi ostendendo sequi ex ipso id, quod rationi repugnat, ex quo enim falsum aut impossibile sequitur, et ipsum falsum est et impossibile.	Заперечувати неможливе можна не інакше, як вказуючи, що в ньому самому є те, що суперечить розуму. Бо те, з чого впливає хибне або неможливе, і само є таким хибним і неможливим.

1 Conimbricenses] Connibricenses K
 9 infinitae] infinite K
 13 nihil] nihilo P
 14 superiore] superior K
 17 impossibile infinitum] impossibilitatem infiniti K
 20 chymeram] chimeram PK
 21 ipsi] corr. ex ipse K
 23 qui eam] quam K
 23 cogere] cogiretur K
 25 quodcumque] quodcunque K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Коїмбрійці дотримуються іншої позиції у відповіді: кн. 3 «Фізики», гл. 8. питання 2, пункт 4; очевидно, /125/ більше й менше не відповідають безконечному, згідно із Платоном у «Філебоні», тому що, згідно зі Скотом і деякими іншими філософами, кількість поділяється на конечну і безконечну, а конечна на більшу, меншу й нерівну.	Conimbricenses aliam viam in respondendo tenent, lib. 3 Physicorum 8 quaest. 2 art. 4, majus videlicet et minus non convenire infinito, juxta Platonem in Philebo, quia, juxta Scotum aliosque nonnullos philosophos, quantitas dividitur in finitam et infinitam, finita vero in majorem, minorem et in aequalem; infinitae autem nihil tale congruere.	5
Безконечній же ніщо таке не властиве, звідки виводять, що в безконечному числі половинки, порівняні з четвертинками, ані більш численні, ані менш численні.	Unde deducunt in infinito numero binarios comparatos cum quaternariis nec plures nec pauciores esse.	10
І ця відповідь нічим не краща від ранішої.	Haec quoque responsio nihil melior est superiore.	
По-перше: тому що ми не говоримо, що безконечному відповідає нерівність. Але з цього виявляємо і неймовірність безконечного: нерівність, яка явно суперечить безконечному, явно виходить із допущеного безконечного, оскільки твердимо, що химера є неймовірною, тому що їй не відповідає ні розумне, ні нерозумне, однак хто її допускає, той намагається поєднати обидва разом.	Primo, quia neque nos dicimus infinito inaequalitatem competere, sed ex hoc ipso impossibilitatem infiniti arguimus, quod inaequalitas, quae <i>manifesto</i> infinito repugnat, manifeste sequitur ex admisso infinito, sicuti chymeram impossibilem esse contendimus, quia cum ipsi nec rationale nec irrationale competat, tamen qui eam admitteret, cogeretur utrumque simul concedere.	15 20
Не інакше будемо опротестовувати всяке неймовірне, як не доказом, що випливає з нього самого і суперечить розумові, бо з чого випливає хибне чи неймовірне, те само хибне й неймовірне, згідно з цим третім [правилом] діалектиків: не є хибним, якщо не є з хибного.	Non aliter quodcumque impugnamus impossibile, nisi ostendendo sequi ex ipso id, quod rationi repugnat, ex quo enim falsum aut impossibile sequitur, et ipsum falsum est et impossibile, <i>juxta illud tritum Dialecticorum: falsum non nisi ex falso.</i>	25 30

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Secundo, quod si Conimbricenses, cum infinitae quantitati dicunt non competere inaequalitatem, intelligunt etiam non sequi ex admissio infinito <i>illam inaequalitatem</i> , credible est illos, cum haec scriberent, sensibus laborasse. An enim, quaeso, si infiniti fuerint equi, non plures numero pedes eorum aut pili erunt, quam ipsi illi equi?	Коли коїмбрійці кажуть, що нескінченній кількості не відповідає нерівність, вони розуміють, що коли припустити нескінченне, то з нього не впливає ця нерівність. Можливо, що коли вони це писали, то були не в своєму розумі. Бо питається, якщо було б нескінченна кількість коней, чи кількість їх ніг, або волосся не була б більшою, ніж кількість коней?
10	Tertio, quod sine hoc quidem /K-117v/ clarum iis est, nonne forte haec alia hypothesis oculos aperiet?	По-третє, хоча і без цього ясно, що це припущення не відкриває очі.
15	Creed, si possibile est, Deus infinitos homines, deinde ex eorum numero centum homines interimat, utique plures erant homines antequam isti centum de medio tollantur, major ergo prius et postea minor erit numerus.	Припустимо, що бог створить, якщо це є можливим, нескінченну кількість людей. Потім з цього числа забере 100 чоловік, то безумовно більше було людей, перед тим як їх забрав. У зв'язку з тим і кількість раніше була більшою, а тепер є меншою.
20	[11] <i>Secundum argumentum, quia simile priori est, similis ac eadem ad illud adhibetur responsio atque eadem etiam confutatione confodienda est.</i>	Оскільки доказ другий є подібним до попереднього, то і відповідь буде подібна до нього, і заперечення ґрунтуватиметься на такому ж самому доказі.
25	[12] <i>Ad tertium pariter, licet alio obscure modo propositum argumentum respondent Conimbricenses figuram pertinere ad quantitatem finitam infinitae non congruere.</i>	На третій аргумент коїмбрійці відповідають подібно, хоча ще незрозуміліше, а саме: вони говорять, що фігура виступає, як скінченна кількість, а не як нескінченна.
30	<i>Similiter</i> respondeo primo nos quoque idem concedere, sed negare posse esse <i>infinitam</i> extensam quantitatem, quia, quae ipsi non congruit, figura congrueret. Secundo impossibile et contra omnem rationem est infinitum gigantem, si ille esse posset non habiturum figuram humani corporis.	На це відповідаю, по-перше, що й ми з цим погоджуємось, але можемо заперечити, що існує кількісно нескінченна протяжність, яка відповідає не кількості, а властива тільки фігурі, по-друге, неможливим і абсурдним є те, що нескінченний велетень, якщо такий може існувати, не буде мати фігури людського тіла.
35		

2 infinitae] infiniti K

7 equi] petri (!) K

8 illi] *sup. lin.* K

10 Tertio] *corr. ex secundo* K

22 confodienda] confudienda K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
<p>По-друге: якщо коїмбрійці, коли кажуть, що безконечній кількості не відповідає нерівність, розуміють, що вона не впливає із допущеного безконечного, то правильно вони пишуть, що вона вироблена відчуттям. Бо, питаю: чи якби були безконечні коні, не будуть більш численні їхні ноги або волосся, ніж самі ті коні?</p>	<p>Secundo, quod si Conimbricenses, cum infinitae quantitati dicunt non competere /A-187/ inaequalitatem, intelligunt etiam /S-191/ non sequi <i>eam</i> ex admisso infinito, credibile est illos, cum haec scriberent, sensibus laborasse. An enim, quaeso, si infiniti fuerint equi, non plures numero pedes eorum aut pili erunt, quam ipsi illi equi?</p>	5
<p>По-третє: якщо для них чи не ясно, чи не швидко ця інша гіпотеза відкриває очі?</p>	<p>Tertio, quod sine hoc quidem clarum illis est, nonne forte haec alia hypothesis oculos aperiet?</p>	10
<p>Якщо бог створив, коли це ймовірно, безконечних людей, потім із їхнього числа погубив сто людей, то все одно люди були більш численні, перед тим як були взяті від них ті сто, отже, число буде спершу більше, а потім менше.</p>	<p>Creet, si possibile est, Deus infinitos homines, deinde ex eorum numero centum homines interimat, utique plures erant homines antequam isti de medio tollantur, major ergo prius et postea minor erit numerus.</p>	15
<p>Перша і друга – настанови другого аргументу, так само третього – перша, друга, третя і четверта, бо взяті з того самого місця, тобто з непогодженості нерівності з безконечним. До них усіх звичайно застосовується подібна відповідь, потім їх треба пронизувати подібним спростуванням.</p>	<p><i>Secundi argumenti instantia prima et secunda, immo tertii, prima, secunda, tertia et quarta, quia ex eodem loco, hoc est ex in convenientia inaequalitatis infinito, desumptae sunt, similis ad omnes eas adhiberi solet responsio, proinde simili etiam confutatione confodienda est.</i></p>	20 25
	<p>текст на с. 113, ряд. 21-30</p>	

16 isti] *add. sup. lin. centum A*

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5 10	[13] <i>Quartum argumentum</i> varie variū torquent, sed magis torquentur ipsi. Conimbricenses, absurdum ex isto argumento deductum, videlicet posse et non posse moveri (quod ipsi ex alio deducunt) negant esse absurdum, quia inquit, si consideretur corpus infinitum, secundum sua naturalia intrinsicā principia moveri potest, si vero secundum infinitudinem suam non potest moveri.	Четвертий доказ. Різні філософи порізному його трактують, але тим самим заплутуються в ньому ще більше: коїмбрійці кажуть, що недоречність, яка ґрунтується на цьому аргументі, а саме, що щось може і не може рухатись, не є безглуздя. Вони твердять: якщо вважати, що нескінченне тіло згідно з своїми природними внутрішніми основами може рухатися, то з другого боку через свою нескінченність воно не може бути приведеним у рух.
	Hoc vero est concedere sequi absurdum, negare tamen absque ulla ratione absurdum esse .	А це справді є визнанням безглуздя, і одночасно його запереченням.
15 20	Primo, quia non quaeritur, quae nam motus in infinito principia sint, sed dicitur non posse infinitum moveri a quocunque principio, non ratione ex tali principio petita, quasi esset imbecille et invalidum, sed quia infinitum /P-112/ non potest locum deserere, finitum enim esset, at, si moveretur, deseruisset, alioqui a nullo termino recederet.	По-перше, не ставляється питання про те, якими є засади руху в нескінченному, лише стверджується, що нескінченне неначе, як щось слабке і безсиле не може рухатися від якої б то не було засади. Нескінченне /112/ не може залишати місця, бо було б скінченим, а якщо б приводилось у рух, то залишало б місце, бо інакше не віддалялося б від будь-якої межі.
25	Secundo, an Conimbricenses, cum dicunt corpus infinitum posse et non posse moveri diversa ratione, ponunt potentiam impeditam cum negatione nonimpeditae, an vero potentiam nonimpeditam et ejus privationem?	По-друге, чи коїмбрійці, коли кажуть, що нескінченне тіло може і не може бути приведеним в рух різними причинами, то чи допускають якусь перешкоду в потенції з запереченням цієї перешкоди, чи тільки потенцію без перешкоди і її позбавлення?
30	Si primum, nihil aliud dicunt, nisi corpus illud non posse moveri, sed hoc gratis dicunt.	Якщо стверджують перше, то нічого іншого не кажуть, хіба те, що це тіло не може бути приведенне в рух, і це говорять даремно.
	Si secundum, manifeste sibimet ipsis contradicunt.	Якщо стверджують друге, то чи можуть збігатися ті суперечності про одне і те ж нескінченне тільки в нашій думці, чи й в дійсності?

1 [13]] *om.* K

8 sua] *corr. ex suam* K

12 negare] *negante* K

13 esse] *est* K

16 infinitum moveri] *inv.* K

19 infinitum] *finitum* K

23 Conimbricenses] *Connimbricenses* K

25 ponunt ... pag. 108, lin. 1 Tertio,] *om.* K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Третю настанову другого аргументу різні [автори] по-різному застосовують, але більше схилиються до неї. Коїмбрійці вивели з цього аргументу абсурд, а саме: що безконечне може рухатися і не може (що /126/ вони виводять з іншого). Заперечують, що є абсурдом, кажуть, коли тіло вважається безконечним, згідно зі своїми внутрішніми природними принципами, то може рухатися, а якщо згідно зі своєю безконечністю, то не може рухатися.	<i>Tertiam instantiam secundi argumenti varii varie torquent, sed magis torquentur ipsi. Conimbricenses, absurdum ex isto argumento deductum, videlicet posse infinitum moveri et non posse (quod ipsi ex alio deducunt) negant esse absurdum, quia inquirunt, si consideretur corpus infinitum, secundum sua naturalia intrinseca principia moveri potest, si vero secundum infinitudinem suam non potest moveri.</i>	5 10
А це значить: погоджуватись, що виходить абсурд, однак заперечувати, що абсурд не має смислу.	Hoc vero est concedere sequi absurdum, negare tamen absque ulla ratione absurdum esse.	
По-перше: тому що не питається, які ж принципи руху є в безконечному, а говориться, що безконечне не може рухатися будь-яким принципом внутрішнім, чи зовнішнім, не в розумінні такого бажаного принципу, який був би безсилий і слабкий, а тому що безконечне не може міняти місця, бо було б кінцевим, а якби рухалося, то міняло б, інакше не відійшло б від жодної межі.	Primo, quia non quaeritur, quae nam motûs in infinito principia sint, sed dicitur non posse infinitum moveri a quocunque principio sive intrinseco, sive extrinseco, non ratione ex tali principio petita, quasi esset imbecille et invalidum, sed quia infinitum non potest locum deserere, finitum enim esset, at, si moveretur, deseruisset, alioqui a nullo termino recederet.	15 20
По-друге: чи коїмбрійці, коли говорять, що безконечне тіло може і не може рухатися різним способом, мають на увазі затруднену можливість із запереченням не-затрудненої, а чи не-затруднену потенцію і її позбавлення?	Secundo, an Conimbricenses, cum dicunt corpus infinitum posse et non posse moveri diversa ratione, ponunt potentiam impeditam cum negatione nonimpeditae, an vero potentiam nonimpeditam et ejus privationem?	25
Якщо перше, то не говорять нічого іншого, хіба що те тіло не може рухатися і заслужено це кажуть.	Si primum, nihil aliud dicunt, nisi corpus illud non posse moveri, sed hoc gratis dicunt.	30
Якщо друге, то явно суперечать самі собі.	Si secundum, manifeste sibimet ipsis contradicunt.	

---

8 sua naturalia] suam naturam A

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	Tertio, contradictoria ista de eodem infinito, an per rationem tantum nostram, an vero re ipsa etiam posse convenire intelligunt?	
5 10	Si primum, nihil agunt hoc enim et de quacunque finita et existente re dici potest, lapis v.g. ratione <i>qualitatis</i> , vel quantitatis, vel ubicationis moveri potest, ratione vero solius materiae vel formae, vel quod <i>praecisae</i> substantiae est, moveri non potest.	Якщо беремо перше твердження, то вони нічого не кажуть, бо так можна говорити про будь-яку існуючу скінченну річ. Камінь, наприклад, може змінюватися щодо якості і кількості, або місця перебування, а стосовно всієї матерії або форми, або того, що належить до самої субстанції (до самого буття) не може змінюватися.
15	Verum <i>hoc</i> quid ad rem? Quod si re ipsa etiam tales contradictiones convenire posse contendunt, novum gratis fingunt mysterium.	Це справді відноситься сюди, якщо допускати, що в дійсності існують такі суперечності. І тому недоцільними є нові видумки.
20	Alii apud Arriagam medium spatium intercisae lineae infinitae dicunt posse impleri a Deo vel producendo novas partes lineae, vel easdem rarefaciendo, vel replicando.	Інші так само, як і Арріага, твердять, що цей проміжок перетятої лінії бог може заповнити, або завдяки створенню нових частин лінії, або через розтягнення попередніх.
25	Contra est primo, quia nihil aliud dicunt isti authores, nisi non posse Deum unire istas lineas duas. Non video, quam ob aliam rationem, nisi quod ipsi non possunt solvere argumentum, quod durum est.	Я проти цього: по-перше, тому, що нічого іншого не кажуть ці автори, крім того, що бог не може з'єднати тих двох ліній. Я не бачу жодної іншої підстави, хіба ту, що вони самі не можуть розв'язати цього питання, яке є важким.
	Secundo, quod vero assignent aliquos modos insolitae unionis, hoc ideo tantum dicunt, ne taceant.	По-друге, вони тому наводять всякі способи незвичайного з'єднання, щоб лише щось говорити і не мовчати.
30	Num enim neganda potentia Deo est unendi illas lineas eo modo, quo alias quascunque unire solet?	Бо чи слід заперечувати, що бог може з'єднати ці лінії в такий самий спосіб, як з'єднують і інші.

- 7 qualitatis vel quantitatis] *inv.* K
 12 hoc] haec K
 12 quod] quid K
 12 re ipsa] *inv.* K
 17 intercisae] intercise K
 19 vel] aut K
 22 unire] *corr. ex* punire K
 27 unionis] *corr. ex* uniones K
 27 insolitae unionis] *inv.* K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
По-третє: ота суперечливість про те саме безконечне, чи тільки в нашому розумі, а чи в дійсності, вважають, може траплятися?	Tertio, contradictoria ista de eodem infinito, an per rationem tantum nostram, an vero re ipsa etiam posse convenire intelligent?	
Якщо перше, то нічого не роблять, бо це може бути сказаним і про будь-яку конечну й існуючу річ. Наприклад, камінь може рухатися щодо кількості чи місця знаходження, а щодо своєї матерії чи форми, чи того, що є безумовно субстанцією, не може рухатися.	Si primum, nihil agunt hoc enim et de quacunquē finita re et existente dici potest, lapis v.g. ratione quantitatis vel ubicationis moveri potest, ratione vero solius materiae vel formae, vel quod <i>praecise</i> substantia est, moveri non potest.	5 10
Правильно це для речі? Якщо насправді, твердять, можуть траплятися такі суперечності, то витворюють нове таїнство.	Verum <i>haec</i> quid ad rem. Quod si re ipsa etiam tales contradictiones convenire posse contendunt, novum gratis fingunt mysterium.	
Інші [автори] у Арріаги говорять, що безконечні лінії, які перерізали середній простір, можуть бути доповнені богом або шляхом вироблення нових частин лінії, або роблячи ті самі [частини] лінії частішими чи розгортаючи їх.	Alii apud Arriagam medium spatium intercisae lineae infinitae dicunt posse impleri a Deo vel producendo novas partes lineae, vel easdem rarefaciendo <i>aut</i> replicando.	15
Проти цього є, по-перше: тому що ті автори не кажуть нічого іншого, хіба що бог не може поєднати ті дві лінії, то я не бачу нічого іншого, крім того, що самі вони не можуть пояснити аргументу, який є складним.	Contra est primo, quia nihil aliud dicunt isti authores, nisi non posse Deum unire istas lineas duas. Non video, quam ob aliam rationem, nisi quod ipsi non possunt solvere argumentum, quod durum est.	20
По-друге: а що визначають якісь способи незвичайного поєднання, то це тільки говорять, щоб не мовчати.	Secundo, quod vero assignent aliquos modos unionis insolitae, hoc ideo tantum dicunt, ne taceant.	25
Бо чи треба заперечувати у бога здатність поєднання тих двох ліній тим способом, яким звичайно поєднує будь-які інші?	Num enim neganda est Deo potentia uniendo illas lineas eo modo, quo alias quascunque unire solet?	30

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Arriaga, qui superiorem responsionem reprehendit, videtur sibi melius respondere, dicendo infinitas illas lineas moveri posse et locum deserere, non ideo tamen finitas evasuras, quia, ut ante ipse docuit, infinitum illi potest claudi duobus punctis, seu inter duas unitates comprehendi.	Арріага, який оспорує попередню відповідь, уявляє собі, що його відповідь є кращою, коли він говорить, що нескінченні лінії можуть рухатися і залишати місце, але не стануть скінченними. Адже недавно він сам навчав, що нескінченне, може бути обмежене двома точками або може перебувати між двома інтервалами.
10 15	Quod axioma dupliciter probat. Primo, quia inter hominem et lapidem infinitae inaequales creaturarum sunt species. Secundo, quia si Deus crearet virgam infinitam habentem initium, et postea bifariam secaret, prima medietas esset infinita, et tamen haberet duos terminos.	Це твердження доводить двояко: перше, якщо б бог створив безконечну гілку, що має початок і потім розтяв її на дві частини, то перша половина була б нескінченною і мала б в той же час дві межі.
20	Respondetur primo ad utrumque: contra Aristotelis et contra omnium sententiam /P-112v/ docet Arriaga infinitum moveri posse, adeoque calcitrat adversus stimulum.	Відповідаю спочатку на обидва аргументи, як проти Арістотеля так і проти інших: /112зв./ Арріага вчить, що нескінченне може змінюватись і тому противитися стимулові.
	Respondeo secundo ad primum, negando inter hominem et lapidem infinitas esse rerum species inaequales, ut et ante negavimus.	Відповідаю, по-друге, заперечуючи перший аргумент, що не існує нескінченно неоднакових видів речей між людиною і каменем, як \215\ ми вже сказали раніше.
25 30	Ad secundum, meram esse Arriagae hallucinationem, putat enim posse infinitam virgam creari a Deo, at de hoc quaestio est. Et qui id posse negant, negant ideo, quia sequeretur habituram illam duos terminos. /K-118/	Щодо другого аргументу, то дивною є балаканина Арріаги, який думає, що бог може створити нескінченну галузку, а саме про це йде мова. А ті, хто це аперечує, заперечують тому, що із думки, яка спростовується впливає відсутність у гілці двох меж.

1 Arriaga] *praem.* [13] K

3 illas lineas] *inv.* K

9 axioma] *corr.* K

9 dupliciter] *om.* K

11 creaturarum] *om.* K

11 species] creaturarum *add.* K

12 crearet] *v.g. add.* K

22 esse] *om.* K

25 meram] *miram* P

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
/127/ Арріага, який заперечує щойно наведено відповідь, здається, що відповідає краще, говорячи: ті безконечні лінії можуть рухатися і міняти місце. Не бачу, однак, як, коли конечні закінчуються, тому що, як перед тим сам вчив, безконечне може бути закритим двома пунктами, або бути між двома єдностями, а саме: якщо було б безконечне в числі,	Arriaga, qui superiorem responsionem reprehendit, videtur sibi melius respondere, dicendo infinitas illas lineas moveri posse et locum deserere, non ideo tamen finitas evasuras, quia, ut ante ipse docuit, infinitum illi potest claudi duobus punctis, seu inter duas unitates (<i>si scilicet fuisset infinitum in numero</i>) comprehendi.	5
– каже, що цю аксіому треба розуміти подвійно. По-перше: тому що між людиною і каменем є безконечні неоднакові види створінь. По-друге: тому що коли бог створив би, наприклад, безконечну смугу, яка б мала початок, і після того розділив її навпіл, то перша половина була б безконечною і все ж мала б дві межі.	Quod axioma dupliciter probat. Primo, quia inter hominem et lapidem infinitae inaequales sunt species creaturarum. Secundo, quia si Deus crearet v.g. virgam infinitam habentem initium, et postea bifariam secaret, prima medietas esset infinita, et tamen haberet duos terminos.	10 15
Відповідаю, по-перше: на обидва [аргументи] проти Аристотеля і проти думки всіх [авторів] Арріага вчить, що безконечне може рухатися, і тому суперечить проти стимулу.	Respondetur primo ad utrumque: contra Aristotelis et contra omnium sententiam docet Arriaga infinitum moveri posse, adeoque calcitrat adversus stimulum.	
Відповідаю, по-друге: на перший [аргумент]: – заперечуючи, що між людиною і каменем є безконечні неоднакові види речей, як ми й заперечували попередньо;	Respondeo secundo ad primum, negando inter hominem et lapidem infinitas rerum species inaequales, ut et ante negavimus.	20
на другий: дивним є марення Арріаги, бо вважає, що богом може бути створена безконечна смуга, а питання є про те, і хто може це заперечити, заперечує, тому що виходить, що вона має дві межі.	Ad secundum, meram esse Arriagae hallucinationem, putat enim posse virgam infinitam creari a Deo, at de hoc quaestio est. Et qui id posse negant, negant ideo, quia sequeretur habituram illam duos terminos.	25

4 ideo] ideo *corr. ex video* A8 comprehendi] *corr. ex comprehendit* A

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	Si ergo hic non est, nescio, quid sit circulus vitiosus. Quaeritur, v.g. an possit infinita virga creari a Deo. Arriaga concedit, alii negant.	Бо якщо воно так не є, то це хибне коло. Тоді чи дійсно бог може створити нескінченну галузку? Арріага погоджується, інші заперечують.
5	Negantes dicunt ideo talem lineam creari non posse, quia sequeretur absurdum, quod haberet duos terminos adeoque non esset infinita.	Вони твердять, що такої нескінченної галузки бог не може створити, бо з цього випливало б безглуздя, оскільки вона мала б два кінці, і тому не була б нескінченною.
10	Arriaga negat id absurdum esse, et posse dicit infinitum claudi inter duos terminos, et pro ratione affert id ipsum, quod quaeritur, si inquit, crearetur linea infinita etc. En lusum orbicularem.	Арріага твердить, що це не є безглуздя, і нескінченність може знаходитись між двома межами, і як доказ наводить те саме, про що йдеться, говорячи, якщо створено нескінченну лінію і так далі. Так і виходить справжня забава.
15	Sed non hi dumtaxat infelices cavilli, verum nulla adeo intricata sophismata strui possunt, quibus humanae rationi ita imponatur, ut velit credere id, quod habet duos terminos, infinitum esse.	Ми ж гадаємо, що недаремно вдумуються такі безпідставні глузування і заплутані софізми, якими можна переконати людину, щоб вона повірила в нескінченність того, що має два кінці.
	текст на с. 104, ряд. 25-35	
20 25	[14] Sextum non dissimulat Arriaga esse valde difficile, quidam apud ipsum responderunt, concedendo dari posse numerum finitorum maximum et pariter lineam, negabant tamen posse Deum illi numero solam unitatem addere, sed necessario addendas esse infinitas unitates.	14. Арріага не приховує, що шостий аргумент є дуже важким. Деякі філософи могли б відповісти на нього ствердно, погоджуючись, що може бути число найбільше із скінченних і одночасно нескінченна лінія, але заперечували тому, що бог може до цього числа додати одиницю, а додавши, виникне обов'язково нескінченна однорідність.

2 vitiosus] viciosus K

2 possit] pavit (!) K

10 claudi] claudit K

11 pro ratione] corr. ex probatione P

16 humanae] homini *lec. dub.* (hni) P

19 Sextum] corr. P

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Отже, якщо тут немає питання, яке є закутком, то питається, наприклад, чи безконечна смуга може бути створена богом; Арріага погоджується, інші – заперечують.	Si ergo hic non est, <i>quaestio</i> , quid sit circulus vitiosus. Quaeritur, v.g. an possit virga infinita creari a Deo. Arriaga concedit, alii negant.	
Заперечуючи, говорять, що не може бути створеною така лінія, тому що впливав би абсурд, бо мала б дві межі і тому не була б безконечною.	Negantes dicunt ideo non posse talem lineam creari, quia sequeretur absurdum, quod haberet duos terminos adeoque non esset infinita.	5
Арріага заперечує, що це абсурдно, і каже, що безконечне може бути вміщеним між двома межами, а як зразок підносить саме те, що питається; якщо, каже, твориться безконечна лінія, і т.д.: Ось світова потіха!	Arriaga negat id absurdum esse, et posse dicit infinitum claudi inter duos terminos, et pro ratione affert id ipsum, quod quaeritur, si inquit, crearetur linea infinita etc. En lusum orbicularem.	10
Але взагалі це нещасливі жарти. Справді, не можуть бути побудовані ніякі заплутані софізми, якими б у людський розум так вкладалося, щоб хотів вірити, що те, яке має дві межі, є безконечним.	Sed non hi dumtaxat infelices cavilli, verum nulla adeo intricata sophismata strui possunt, quibus humanae rationi ita imponatur, ut velit credere id, quod habet duos terminos, infinitum esse.	15
До четвертого і шостого, які подібні, підходить відповідь у коїмбрійців, коли говорять, що фігура належить до конечної кількості, а безконечній не відповідає.	<i>Ad quartam et sextam, quae similes sunt, legitur responsio apud Conimbricenses, qui dicunt figuram pertinere ad quantitatem finitam, infinitae non congruere.</i>	20
Відповідаю, по-перше: ми твердимо те саме, але заперечуємо, що кількість може бути безконечно протягнутою, тому що це їй не відповідає, а відповідає $1/28$ фігура.	Respondeo primo, nos quoque idem concedere, sed negare posse esse extensam infinite quantitatem, quia, quae ipsi non congruit, figura congrueret.	25
По-друге: неймовірним і проти всякого розуму є безконечний гігант. Якщо він міг би бути, то не мав би фігури людського тіла.	Secundo impossibile et contra omnem rationem est infinitum gigantem, si ille esse posset, non habiturum figuram homini corporis.	30
П'ятий [аргумент] Арріага замовчує, він дуже складний, деякі [автори] його кола відповідають, стверджуючи, що може бути дане найбільше число конечних і так само лінія, однак заперечують, що бог може додавати тому числі тільки одну єдність, а необхідно треба додавати безконечні єдності.	<i>Quintam non dissimulat Arriaga esse valde difficilem, quidam apud ipsum responderunt, concedendo dari posse numerum finitorum maximum et pariter lineam, negabant tamen posse Deum illi numero solam unitatem addere, sed necessario addendas esse infinitas unitates.</i>	35

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	Haec responsio fallendi dumtaxat otii gratia afferi potest, nihil autem valet.	Ця відповідь може завести в оману, і не має ніякого значення.
5	Primo, quia si hominum numerus fuerit finitus, sed omnium finitorum maximus, omnes vero homines monocoli sint, unico solum excepto, qui utrumque oculum habeat, in tali hypothesis clarissime <i>apparet</i> numerus oculorum sola unitate superare hominum numerum.	По-перше, якби кількість людей була обмеженою, але з усіх скінченних найбільшою, то всі люди були б однооки, за винятком тільки одного, який мав би двоє очей. В такому припущенні найочевидніше бачимо, що кількість очей на одну одиницю перевищує кількість людей.
10	<i>Et quaero, an numerus oculorum, qui unitate hominum vincit numerum finitus est, an infinitus?</i>	І запитую, чи кількість очей, яка на одиницю перевищує кількість людей є скінченною чи нескінченною?
15	Si finitus, hominum <i>ergo</i> numerus non erat maximus finitorum, cum oculorum etiam numerus finitus sit, et tamen major illo.	Якщо скінченною, то кількість людей не є найбільшою із скінченних, а коли й кількість очей є скінченною, то тоді ця остання більша за першу.
	Si vero infinitus, habetur ergo quod intendebatur.	Але якщо справді була б нескінченною, то підтверджувалося б те, про що йшла мова.
20	Secundo, hi etiam authores malunt Deum viribus exuere, quam suam fateri mentis imbecillitatem.	По-друге, ці автори скоріше готові заперечити божу здатність, ніж визнати безсилля свого розуму.
25	Arriaga igitur ipse, qui contrariae sententiae assertor est, hic ultro dat manus, /P-113/ fateturque nescire sese huic argumento respondere.	Арріага, який є носієм протилежної думки, й сам тут добровільно погоджується /113/ і визнає, що не в силі відповісти на цей аргумент.
30	Verba ejus sunt disputatione 13 Physica, sectione 4 post numerum 46: "Quid sit, – inquit, – respondendum, nec mihi occurrit, nec vidi in aliis, quia hoc argumentum non vidi propositum. Malo autem fateri me non videre solutionem, quam dare aliquam, quam nec ego, nec ullus alius intelligat".	Слова його знаходяться у 13 параграфі, 6 книги після 61 рядка. Що необхідно, каже, відповісти – не приходить мені на думку і не знаходжу його в інших. Але краще зізнатися, що я не бачу вирішення, яке можна дати, і ні я, і ніхто його не знає.

3 numerus fuerit] *inv.* K

6 qui] *quin lec. dub.* (qn) K

7 oculum habeat] *inv.* K

8 apparet] *patet* K

11 hominum vincit numerum] *vincit numerum hominum* K

27 4] *om.* P

27 46] 61 P

31 me] *quae* K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Ця відповідь обману може бути прийнята, хоч би задля забави, але не є нічим.	Haec responsio fallendi dumtaxat otii gratia afferri potest, nihil autem valet.	
По-перше: тому що, якби число людей було кінцевим, але найбільшим з усіх кінцевих, а всі люди були б одноокими, за винятком одного, який би мав обидва, ока, то в такій гіпотезі число очей могло б тільки одним перевищувати число людей.	Primo, quia si hominum numerus fuerit finitus, sed omnium finitorum maximus, omnes vero homines monocoli sint, unico solum excepto, qui utrumque oculum habeat, in tali hypothesis clarissime <i>patet</i> numerum oculorum sola unitate superare hominum numerum.	5
Отже, запитую: чи число очей, яке тільки єдиним перевищує число людей, є кінцевим, чи безкінцевим?	<i>Ergo</i> quaero, an numerus oculorum, qui sola unitate vincit numerum hominum finitus est, an infinitus?	10
Якщо кінцевим, то отже, число людей не було б найбільшим із кінцевих, коли число очей було б кінцевим і більшим від того.	Si finitus, hominum numerus non erat maximus finitorum, cum oculorum etiam numerus finitus sit, et tamen major illo.	15
А якщо – безкінцевим, то, отже, вважається, що збільшувалося.	Si vero infinitus, habetur ergo quod intendebatur.	
По-друге: ці автори воліють силою скинути бога, ніж визнати слабкість своєї думки.	Secundo, hi etiam /S-192/ authores malunt Deum viribus exuere, quam suam fateri mentis imbecillitatem.	20
Отже, сам Арріага, який є прихильником протилежної думки, тут дає руку останньому і заявляє, що не знає, як відповісти на цей аргумент.	Arriaga igitur ipse, qui contrariae sententiae assertor est, hic ultro dat manus, fateturque nescire sese huic argumento respondere.	
Його слова є в тринадцятому диспуті «Фізики», відділ 4, після числа 46: «Що, – сказав, – треба відповісти, мені не приходить, і я не бачив у інших, тому що я не бачив доведеного аргументу і погано я говорю, що не бачу розв'язання, яке щось дає, якого ані я, ані ніхто не розуміє».	Verba ejus sunt disputatione 13 Physica, sectione 4 post numerum 46: “Quid sit, – inquit, – respondendum, nec mihi occurrit, nec vidi in aliis, quia hoc argumentum non vidi propositum. /A-188/ Malo autem fateri me non videre solutionem quam dare aliquam, quam nec ego, nec ullus alius intelligat”.	25 30

28 nec] ne S

28 quia] qui *lec. dub.* (q) A

31 ullus] ullius S

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Aliquid scilicet hic quoque occurrebat Arriagae, licet nihil idoneum <i>occurrebat</i> , sed jam taedium ipsi coortum fuit verborum corticem absque ullo pondere obtrudere, linguamque et calamum, gratis fatigare.	Звичайно, дещо говорив і сам Арріага, хоча не особливо серйозно, але вже набридало займатися пустими словами без всякого значення, дарма мучити язик та витратити чорнило.
10	Bona spes, ipso Arriaga referente, contenderat aliquam moliri solutionem, sed mox territus difficultate resiliuit ingenue confessus (vix posse rem hanc ab ingenio humano sufficienter intelligi), magis ingenuus esset, si quid omnino dicendum est, non posse prorsus dixisset.	Сподіваючись на щасливий \216\ випадок, Арріага думав, що знайде якийсь вирішення, але розчарований трудностю, скоро залишив це, відверто зізнавшись (що сумнівається, чи може людський розум достатньо зрозуміти це питання). Більше відвертим був би, якби взагалі сказав, що сам здійснити цього не може.
15	[15] <i>Nullas alias novas praeter hic jam explosas etiam ad reliqua argumenta reperies responsiones.</i>	15. Ніяких інших нових відповідей у нього не знайдеш крім вже спростованих та відкинутих доказів.
20	Ad <i>nonum</i> dicunt Conimbricenses non esse absurdum eosdem et totidem nummos aureos, quot, et qui singuli apud singulos infinitos homines erant, <i>sufficerent</i> , ut etiam deni aut centeni iisdem <i>singulis</i> dentur hominibus, sed rem loquuntur humanae menti imperceptibilem.	Щодо п'ятого доказу, то коїмбрійці кажуть, що не є безглуздом те, що є стільки ж золотих монет, скільки їх було окремо в кожного у нескінченній кількості людей і вистачило б їх, щоб навіть по десять або по сто дати кожній людині. Але вони говорять про речі, незрозумілі для людського розуму.
25	Quod vero dicunt Deum infinitum numerum cognoscere, in quo binariorum et quaternariorum multitudo aequalis debeat esse multitudini singulorum, secus sequeretur Deum non infinita cognoscere.	Бо справді говорять, що бог пізнає нескінченну кількість, в якій кількість бінаріїв та кватенаріїв повинна бути рівною кількості їх, взятих окремо. З цього випливає навпаки, що бог не пізнає нескінченного.
30	Dico hoc non esse recte respondere, sed retorquere argumentum, quam retorsionem fatemur quidem esse insolubilem, sed ob id ipsum neutri sententiae adhaeremus, quod neutrius argumenta recta responsione solvi posse videamus.	Кажу, що це є неправильна відповідь, а використання доказу проти іншого. Хоча таке використання аргументу, є можливе, але тут не приєднуємось до жодної думки, бо не бачимо правильних контраргументів.

2 occurrebat] ad respondendum K
3 coortum] cohortum K   3 ipsi coortum] inv. K
6 Bona] [15] *praem.* K   6 referente] efferente K
13 [15]] *om.* K
17-18 nummos aureos] *inv.* K   19 sufficerent] sufficere K
20 deni] *beni* K   20 singulis] *om.* K
22 imperceptibilem] interceptibilem K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
А саме: щось тут трапилося Арріазі, хай воно не вигідне для відповіді, але у нього виникла відраза наводити шеренгу слів без усякої ваги і невдячно витрачати слова й чорнило.	Aliquid scilicet hic quoque occurrebat Arriagae, licet nihil idoneum <i>ad respondendum</i> , sed jam taedium coortum ipsi fuit verborum corticem absque ullo pondere obtrudere, linguamque et calamum, gratis fatigare.	5
Добра надія: Арріага, сам себе реферуєчи, намагався побудувати якесь розв'язання, але потім, злякавшись труднощів, відступив, геніально відкривши тільки, що ця справа навряд чи може бути зрозумілою достатньо людським розумом. Був би більш геніальним, якби сказав (як взагалі треба сказати), що цілком не може [бути зрозумілою].	Bona spes, ipso Arriaga referente, contenderat aliquam moliri solutionem, sed mox territus difficultate resiliuit ingenue confessus vix posse rem hanc ab ingenio humano sufficienter intelligi, magis ingenuus esset, si quid omnino dicendum est, non posse prorsus dixisset.	10
До п'ятої настанови третього аргументу говорять коїмбрійці, що не є абсурдним, що вистачає одних і /129/ тих самих золотих монет, скільки і які поодинокі були у поодиноких безконечних людей, якщо б навіть вони давались тим самим людям по десять і по сто, але, кажуть, що справу не може осягнути людський розум.	<i>Ad quintam tertii argumenti instantiam</i> dicunt Conimbricenses non esse absurdum eosdem et totidem nummos aureos, quot, et qui singuli apud singulos infinitos homines erant, <i>sufficere</i> , ut etiam deni aut centeni iisdem dentur hominibus, sed rem loquuntur humanae menti imperceptibilem.	15
А коли кажуть, що бог пізнає безконечне число, в якому повинна бути велика кількість половинок і четвертинок, рівна великій кількості поодиноких [чисел], то це тому, що інакше впливало б, що бог не пізнає безконечних.	Quod vero dicunt Deum infinitum numerum cognoscere, in quo binariorum et quaternariorum multitudo aequalis debeat esse multitudini singulorum, secus sequeretur Deum non infinita cognoscere.	20
Кажу, що це не значить правильно відповідати, а відкидати аргумент. Говоримо, що таке відкинення є нерозв'язальним, але через це не приєднаємо його до жодної думки, бо побачимо, що аргумент жодної не може бути розв'язаний правильною відповіддю.	Dico hoc non esse recte respondere, sed retorquere argumentum, quam retorsionem fatemur quidem esse insolubilem, sed ob id ipsum neutri sententiae adhaeremus, quod neutrius argumenta recta responsione solvi posse videamus.	25 30

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
	Unde similes quoque Arriagae retorsiones nihilo plus metuendae sunt.	Звідси зовсім не треба боятися також аналогічних заперечень Арріаги.
5	[16] Nactus ergo palam constitit nullam ad prioris, nullam ad posterioris sententiae argumenta idoneam responsionem fuisse, sed nuda et asbque pondere verba utrimque jactata esse.	16. Очевидно, що досі жодна відповідь не була достатньою для доведення як першої так і другої думки, це була лише пуста балаканина.
10	Qua propter miror vehementer multos satis ingeniosos homines alterutram earum elegisse sibi defendendam .	Тому мене дивує, що багато талановитих людей обрали й захищають якусь із них.
	Quasi vero indignum philosopho sit nescire sese fateri, quod non videt se posse scire. Imo id maxime veram et perfectam decet philosophiam. /K-118v/	Немов би справді негідно для філософа визнати, що він може дечого не знати, і це найбільш відповідає істинній і досконалій філософії.
15	Penuriam /P-113v/ enim aliqua in parte physicae scienitiae, quae evitari non potest, egregie compensat exercitio ethicae disciplinae, virtute scilicet candidi et ingenui animi.	Бо якусь прогалину /113зв./ у галузі фізики, якої ми ще не можемо уникнути, повністю компенсує етика, а саме чесність ясного і відвертого розуму.
20	Econtra, qui sese vinci in hac et in similibus causis inficiantur , magnam non voluntatis modo, verum et ingenii sui incauti producent imbecilitatem.	І навпаки недосвідчені, які піддаються цьому і йдуть таким шляхом, розкривають велику слабкість не лише волі, але й свого розуму.
25	Signum enim est non videre eos, neque perspicere vim insolubilium argumentorum, si illa audent solvere, et bene solvi putant, quemadmodum oculis captos esse colligimus, quos impervios aliquos in tractus tendere conspiciamus.	Бо ознакою того є нерозуміння існування нерозв'язних аргументів, доказів, коли почують, що їх розв'язують, то думають, що це й насправді так і тому виглядають наче сліпі в тумані, що блукають невідомими їм дорогами.

-
- 3 constitit] constetit K
  - 10 defendendam] defendam K
  - 12 sese] se K
  - 15 enim] om. K
  - 16 evitari] vitari K
  - 17 egregie] eggegrie K
  - 21 inficiantur] inficiantur PK
  - 22 incauti] in causandum K
  - 28 quos] in add. K
  - 28 aliquos] corr. ex aliquot P
  - 28 in] om. K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
Звідси подібні відхилення Арріаги не є страшними.	Unde similes quoque Arriagae retorsiones nihilo plus metuendae sunt.	
Досі, отже, не було жодної придатної відповіді ні для аргументів попередньої, ні наступної думки, а були вони кинуті голі і безсловесні.	Hactenus ergo palam constitit nullam ad prioris, nullam ad posterioris sententiae argumenta idoneam responsionem fuisse, sed nuda et asbque pondere verba utrimque jactata esse.	5
Через це я дуже дивуюся, що численні досить геніальні люди вибрали собі для захисту одну чи другу з них.	Qua propter miror vehementer multos satis ingeniosos homines alterutram earum elegisse sibi defendendam.	10
Якщо негідно філософа казати, що він не знає, коли бачить, що не може знати, то саме це найбільш правдива і досконала філософія.	Quasi vero indignum philosopho sit nescire se fateri, quod non videt se posse scire. Imo id maxime veram et perfectam decet philosophiam.	
Якщо не можна уникнути якогось недоліку в галузі фізичної науки, то вік добре компенсується застосуванням етичної науки, а саме чистої здатності і геніальної думки.	Penuriam aliqua in parte physicae scientiae, quae vitari non potest, eg[regie] compensat exercitio ethicae disciplinae, virtute scilicet candidi et ingenui animi.	15
Навпаки ті, які будуть вважати, що в цій і подібних причинах переможені, то не тільки виявлять необережно велику слабкість волі, а й розуму.	Econtra, qui sese vinci in hac et in similibus causis infitiantur, magnam non voluntatis modo, verum et ingenii sui incauti producunt imbecilitatem.	20
Бо це знак, що вони не бачать, ані не розпізнають сили нерозв'язальних аргументів, якщо намагатимуться їх розв'язати і вважатимуть, що добре розв'язали; подібно збираємо охоплене очима, яке, бачимо, прагне піти по іншій непрохідній дорозі.	Signum enim est non videre eos, neque perspicere vim insolubilium argumentorum, si illa audent solvere, et bene solvi putant, quemadmodum oculis captos esse colligimus, quos in impervios aliquos tractus tendere conspiciamus.	25

15 aliqua] aliquam A

16 egregie] egregie A

19 et] om. S

19 in] om. A

20 infitiantur] inficiantur AS

	Prokopovych, 1707-09	Прокопович, 1980
5	Non erubescendum igitur est confiteri, sicuti in aliis quibusdam physicis quaestionibus, ita et in praesenti nescire nos quidquam, nec ullum alium. hactenus aliquid intellexisse, nec intelligere posse.	Не треба однак соромитись визнання того, що як і в інших деяких фізичних питаннях, так і в даному дещо для нас є невідомим, бо кожен чогось не розумів і не розуміє.
10	Quam <i>assertionem</i> qui impugnare voluerit, assumpta una aliqua ex oppositis istis duabus sententiis, non debet sua argumenta objicere, quia fatemur ea non posse solvere, sed debet contrariis argumentis satisfacere.	І якщо хтось хотів би заперечити це твердження, то захищаючи якусь одну з протилежних думок, він не повинен на основі своїх доказів робити комусь закиди, а визнати, що ми їх розв'язати не можемо, й повинні задовольнятися протилежними аргументами. \217\

---

4 alium] *sup. lin.* K

5 nec] ne K

6 posse] posset K

10 ea] nos *add.* K

Кониський, 1990	Konyskyi, 1749-51	
5. Отже, не треба червоніти, визнаючи, як і в інших питаннях фізики, так і в даному, що ми чогось не знаємо, чи що чогось досі не зрозуміли, чи не могли зрозуміти.	[5] Non erubescendum igitur est confiteri, sicuti in aliis quibusdam physicis quaestionibus, ita et in praesenti nescire nos quidquam, nec ullum alium hactenus aliquid intellexisse, nec intelligere posse.	5
І це безсумнівне наше твердження, яке хто хотів би опротестувати, взявши якусь одну із тих двох викладених думок, то не повинен закидати свої аргументи, тому що визнаємо, що ми їх не можемо розв'язати, а повинен задовольнити протилежними до викладених нами аргументами.	<i>Et haec est indubia assertio nostra, quam qui impugnare voluerit, assumpta una aliqua ex oppositis istis duabus sententiis, non debet sua argumenta objicere, quia fatemur ea non posse solvere, sed debet contrariis argumentis a nobis oppositis satisfacere.</i>	10
Якщо ми будемо торкатися якимсь чином розв'язання аргументу /130/ будь-якої думки, то не зробимо нічого іншого, хіба що будемо намагатися необережно спростувати наше твердження.	<i>Quod si nos alterutrius sententiae argumenta solvere aliquo modo tentabimus, nihil aliud faciemus, nisi incauti nostram assertionem convellere conabimur.</i>	15

Одаржано / Received 27.01.2019

Mykola Symchych

The texts on the infinity by Theofan Prokopovych and Georgiy Konyskyi and the available Ukrainian translations of them: a critical comparative edition

The publication contains the original Latin text of sections "De infinito" from the philosophical courses of Theofan Prokopovych (1707-09) and Georgiy Konyskyi (1749-51). The comparison for the first time conclusively proves that these texts are almost identical. The publication of the text takes into account all the differences that exist in manuscripts known today. In parallel with the originals, there are Ukrainian translations of both texts (published, respectively, 1980 and 1990). Such publication makes it possible to evaluate changes in the Ukrainian philosophical and translation tradition.

Микола Симчич

Критичне порівняльне видання текстів Теофана Прокоповича і Георгія Кониського про нескінченність і їхніх наявних українських перекладів

Ця публікація містить оригінальний латинський текст розділів про нескінченність з філософських курсів Теофана Прокоповича (1707-09) і Георгія Кониського (1749-51). Зіставлення вперше неспростовно доводить, що ці тексти є майже ідентичними. Видання тексту враховує всі відмінності, наявні у відомих нині рукописах. Паралельно до оригіналів є опубліковані українські переклади кожного з цих текстів (вперше видані, відповідно, 1980 і 1990). Така публікація дає змогу оцінити зміни в українській філософсько-перекладачій традиції.

Mykola Symchych, PhD in philosophy, a researcher at the Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv).

Микола Симчич, к. філос. н., науковий співробітник Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України.

e-mail: msymchych@gmail.com